

Хмельницький національний університет
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра міжнародних економічних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістр

Освітній рівень

Галузь знань 29 Міжнародні відносини
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Міжнародні економічні відносини

Тема: «Науково-освітня дипломатія як інструмент зовнішньої політики
України: виклики та перспективи»

Виконав: студент 2 курсу, група МЕВм -23-1 В.В. Коцемир
Підпис Ініціали, прізвище

Керівник: к.е.н., доцент О.Ф. Яременко
Підпис, дата Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:
Зав.кафедри МЕВ, д.е.н., професор Д.М. Васильківський
Підпис, дата Ініціали, прізвище

06 12 2024 р.

Хмельницький, 2024

АНОТАЦІЯ

Коцемир Віктор Віталійович «Науково-освітня дипломатія як інструмент зовнішньої політики України: виклики та перспективи». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Диплом на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». – Хмельницький національний університет, Хмельницький, 2024.

Диплом присвячено дослідженню та розробці теоретико-методичних засад та обґрунтуванню напрямів вдосконалення науково-освітньої дипломатії на основі вивченого досвіду з метою посилення позиції України у світовому співтоваристві.

У дослідженні акцентовано увагу на ключових аспектах публічної дипломатії, зокрема, ролі освітньої дипломатії у формуванні позитивного іміджу держави, залученні міжнародних партнерів та інвесторів, а також у подоланні сучасних глобальних і регіональних викликів.

Робота включає аналіз актуального стану системи вищої освіти України, її місця у міжнародних рейтингах, впливу воєнного стану на міжнародну співпрацю у сфері освіти та науки. Окрему увагу приділено зарубіжному досвіду науково-освітньої дипломатії та перспективам адаптації цього досвіду в Україні. Дослідження також пропонує рекомендації щодо посилення ролі електронної дипломатії (Е-дипломатії) для ефективної міжнародної взаємодії.

Результати дослідження можуть бути використані для формування політики у сфері міжнародного освітнього співробітництва, підвищення конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти, а також для розробки стратегій національного брендингу через освітню дипломатію.

Ключові слова: дипломатія, освітня дипломатія, «м'яка сила», міжнародне співробітництво, Е-дипломатія, наука та освіта.

ABSTRACT

Kotsemyr V.V. *"Scientific and Educational Diplomacy as an Instrument of Ukraine's Foreign Policy: Challenges and Prospects"*. – A qualifying academic manuscript.

The thesis titled "Scientific and Educational Diplomacy as an Instrument of Ukraine's Foreign Policy: Challenges and Prospects" focuses on the analysis and development of theoretical and practical approaches to the use of scientific and educational diplomacy in the context of Ukraine's foreign policy. The research emphasizes the key aspects of public diplomacy, particularly the role of educational diplomacy in shaping a positive state image, attracting international partners and investors, and addressing contemporary global and regional challenges.

The work includes an analysis of the current state of Ukraine's higher education system, its position in international rankings, and the impact of martial law on international cooperation in education and science. Special attention is given to the international experience of scientific and educational diplomacy and the prospects of adapting this experience in Ukraine. The study also offers recommendations for enhancing the role of electronic diplomacy (E-diplomacy) for effective international engagement.

The results of the research can be utilized in policymaking in the field of international educational cooperation, increasing the competitiveness of Ukrainian higher education institutions, and developing strategies for national branding through educational diplomacy.

Key words: diplomacy, educational diplomacy, "soft power," international cooperation, E-diplomacy, science and education.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ	10
1.1. Особливості науково-освітньої дипломатії, як напряму сучасної політики держави.....	10
1.2. Форми і методи науково-освітньої дипломатії.....	17
1.3. Основні виклики, які стоять перед науково-освітньою дипломатією	27
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	35
2.1. Світові рейтинги вищої освіти та місце в них України	35
2.2. Аналіз української системи вищої освіти	43
2.3. Вплив воєнного стану на міжнародну співпрацю в освіті та науці.....	48
Висновки до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ.....	58
3.1. Науково-освітня дипломатія як спосіб формування національного бренду України	58
3.2. Зарубіжний досвід науково-освітньої дипломатії: можливості використаття в Україні.....	62
3.3. Використання Е-дипломатії Україною для наукової співпраці з іншими країнами.....	70
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	79

ВСТУП

У сучасному світі науково-освітня дипломатія займає ключове місце у системі міжнародних відносин як один із важливих інструментів «м'якої сили». Завдяки її використанню країни не лише сприяють поширенню своїх культурних і наукових досягнень, але й формують позитивний імідж на міжнародній арені, розширюють коло стратегічних партнерів та залучають інвестиції у свої освітні та наукові системи.

Особливу актуальність розвиток науково-освітньої дипломатії набуває для України, яка в умовах геополітичних викликів і прагнення до європейської інтеграції змушена шукати нові форми міжнародної співпраці. Освітня дипломатія стає важливим інструментом у налагодженні міжнародних контактів, підвищенні престижу української освіти, а також зміцненні позицій України як надійного партнера у глобальному освітньому просторі.

Об'єктом дослідження є процеси активізації науково-освітньої дипломатії як інструменту зовнішньої політики України.

Предметом дослідження виступають ключові аспекти, принципи, виклики та перспективи розвитку науково-освітньої дипломатії в умовах сучасних викликів.

Мета дослідження полягає у визначенні сучасного стану науково-освітньої дипломатії України, аналізі міжнародного досвіду її розвитку, а також розробці рекомендацій щодо використання цього інструменту для зміцнення позицій України на міжнародній арені.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

1. Проаналізувати теоретичні засади науково-освітньої дипломатії як складової публічної дипломатії.
2. Встановити особливості дипломатії, як напряму сучасної політики держави.
3. Охарактеризувати форми наукової дипломатії.

4. Визначити основні виклики, які стоять перед науково-освітньою дипломатією
5. Дослідити позиції України у світових рейтингах вищої освіти і науки.
6. Встановити вплив воєнного стану на міжнародну співпрацю в освіті та науці
7. Вивчити міжнародний досвід використання науково-освітньої дипломатії в зовнішній політиці провідних країн.
8. Оцінити сучасний стан науково-освітньої дипломатії України, її можливості та обмеження.
9. Розробити практичні рекомендації щодо активізації використання освітньої дипломатії для реалізації зовнішньополітичних завдань України, способу формування національного бренду України
10. Запропонувати використання Е-дипломатії Україною для наукової співпраці з іншими країнами

Для досягнення поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**: емпіричний метод, з метою збору та аналізу даних, огляд літератури та аналізу документів; компаративний метод, який дозволяє порівняти практику освітньої дипломатії в різних країнах та визначити спільні тенденції та відмінності. Розроблення практичні рекомендації щодо активізації використання освітньої дипломатії для реалізації зовнішньополітичних завдань України реалізовано на основі системного підходу, що дав змогу запропонувати на основі вивченого міжнародного досвіду шляхи використання науково-освітньої дипломатії в зовнішній політиці України.

Інформаційна база дослідження заснована на законодавчих та нормативно-правових актах Верховної Ради, Кабінету Міністрів, указах Президента України; матеріалах Державної служби статистики України; дослідженнях, опубліковані в періодичних виданнях; міжнародних нормативно-правових документах; працях вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких

висвітлено положення дипломатії, науково-освітньої дипломатії; електронні ресурси, представлені в мережі Інтернет; результати власних напрацювань здобувача тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки, положення і результати роботи оприлюднені на науково-практичному форумі студентів та молодих вчених «Інтелектуальний мікс 2024» (м.Хмельницький, 11 червня 2024 р.).

Наукова новизна одержаних результатів полягають обґрунтуванні напрямів вдосконалення науково-освітньої дипломатії на основі вивченого досвіду з метою посилення позиції України у світовому співтоваристві.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в роботі проаналізовано стан розвитку освіти в Україні за умов воєнного стану, вивчено зарубіжний досвід використання можливостей науково-освітньої дипломатії України для залучення інвестицій, вдосконалення науково-кадрового складу, посилення міжнародного впливу України на світовому ринку.

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст становить 84 сторінки. У роботі вміщено 9 таблиць, 10 рисунків. Список використаних джерел складається із 67 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Науково-освітня дипломатія, як напрям сучасної політики держави

Дипломатія на тепер, як і на початку зародження є невід'ємною і органічною частиною зовнішньої політики будь-якої держави. Остання визначає цілі і завдання дипломатії, тобто комплексу практичних дій, форм, засобів і методів, що використовуються для здійснення зовнішньої політики. Тобто, іншими словами, дипломатія і зовнішня політика - це сторони одного процесу і єдине нероздільне ціле.

Вважається, що слово «дипломатія» вперше було використано на початку XVII століття в Англії. Перша згадка про цей термін «дипломатія» належить до 1645 року [60, с. 10]. У 1693 році німецьким філософом, математиком і лінгвістом Г.В. Лейбніцем опубліковано «Кодекс дипломатичного права», де автор вперше вжив слово «дипломатичний» (лат. «diplomaticus»). Відтоді воно стало означати «що стосується міжнародних відносин».

Франсуа Кальєр, французький дипломат, посол за часів Людовика XIV в ряді європейських країн першим почав використовувати поняття «дипломатія» в сенсі, ближчому за значенням до його сучасного розуміння. У 1716 р. він видав свою книгу «Як вести переговори з государями» [60. с. 14], де він використав слово «дипломат», хоча здебільшого надавав перевагу «переговорникам». Зважаючи на різноманітність понять «дипломатія» та історію міжнародних відносин, її можна класифікувати наступним чином.

Найбільш вживаним терміном є переговори. Таким чином, виходячи з визначення, наведеного в Оксфордському словнику, дипломатія - це «підтримання міжнародних відносин шляхом переговорів, метод, за допомогою якого ці відносини регулюються та підтримуються послами та посланниками, роботою або мистецтвом дипломата». Це визначення лягло в основу багатьох

досліджень з теорії дипломатії та переговорів. Детальне визначення наведено в книзі британського дослідника Г. Берріджа, який пише, що «дипломатія — це ведення міжнародних справ переважно шляхом переговорів та іншими мирними засобами (такими як збір інформації, добра воля), прямо чи опосередковано залучаючи ведення переговорів. силою, з використанням пропаганди чи зверненням до суду» [4, с. 44].

Британська енциклопедія розглядає дипломатію як усталений метод впливу на рішення і поведінки іноземних урядів і народів шляхом діалогу, переговорів та інших заходів, окрім війни чи насильства. Історично дипломатія означала ведення офіційних (як правило, двосторонніх) відносин між суверенними державами, головним чином шляхом переговорів [31 С. 114].

Дипломатична служба — це певний вид державної служби, що відрізняється від інших видів державної служби своєю особливістю. Український «Словник іншомовних слів» трактує дипломатію як «...офіційну діяльність глав держав, урядів і спеціалізованих установ міжнародних відносин щодо здійснення зовнішньої політики та захисту прав та інтересів держави за кордоном» [61].

Дипломатичний словник визначає дипломатію як «засіб здійснення зовнішньої політики держав. Це сукупність заходів, методів і прийомів, що застосовуються до конкретних умов і характеру завдань. Це офіційна діяльність глав держав, урядів, міністрів закордонних справ, відомств закордонних справ, дипломатичних представництв за кордоном, делегацій під час міжнародних конференцій з метою реалізації цілей і завдань зовнішньої політики держави, її установ і громадян за кордоном» [43].

Звертаючись до класика теорії дипломатії Г. Ніколсона, можна навести його слова: «Усі, хто вивчає дипломатію, погодяться зі мною, що дипломати часто випереджали політиків у своїх поглядах на міжнародні відносини, а слуга неодноразово позитивно і вирішально впливає на свого господаря» [4].

В «Повному курсі дипломатії» Г. Гардена, опублікованому на початку дев'ятнадцятого століття у Франції, автором зазначається: «Дипломатія — це наука про зовнішні відносини та зовнішні справи в широкому значенні цього терміна, і це наука або мистецтво ведення переговорів у суворе значення» [55].

Отже, поняття «дипломатія» охоплює всебічну зовнішню політику голів держав і вищих посадових осіб уряду, а також влади. Зважаючи на це, можемо зазначити, що враховуючи багатогранність дипломатії, її трактування має особливості залежно від періоду розвитку відносин, завдань, які вирішують дипломатии, державних інтересів конкретної країни.

На підтвердження цієї думки наведемо ще декілька дефініцій дипломатії: «Британський дипломат Ернест Сатоу уточнює, що дипломатія – це насамперед інтелект і почуття такту, поставлені на службу державним інтересам. Німецький дипломат Георг Фридрих Мартенс вважає дипломатію наукою про зовнішні зносини чи закордонні справи держави, а в більш вузькому розумінні дипломатія – це наука чи мистецтво переговорів. А французький дипломат Жюль Камбон під дипломатичною діяльністю розуміє «мистецтво ведення переговорів та пошук способів, які б не дозволили у відносинах між народами не вдаватися до застосування крайнього засобу – сили» [42, С.5].

Узагальнюючи наведені трактування, основні підходи до тлумачення представимо на рис. 1.1.

Узагальнюючи формули терміну «дипломатія», можна визначити наступні відмінні риси:

- було б неправильно зводити дипломатію лише до переговорів, оскільки в цьому випадку значна частина консульської роботи та іншої діяльності виходить за межі дипломатії;

- у всіх формулах вказується посилення на міжнародні відносини між державами;

- згадка про переговори як засіб підтримки зовнішніх зв'язків також наявна в усіх визначеннях;

Рисунок 1.1. – Трактування дефініції «дипломатія»

– на сучасному етапі міжнародних відносин «дипломатія» працює як багатоаспектне поняття.

Дипломатія - це переговори, метод міжнародних відносин, державна служба, зовнішня політика держави, наука про зовнішні відносини країн, спеціалізована дипломатична діяльність держави та її представництво за кордоном. Схематично структуру сучасної дипломатії зображено на рис. 1.2

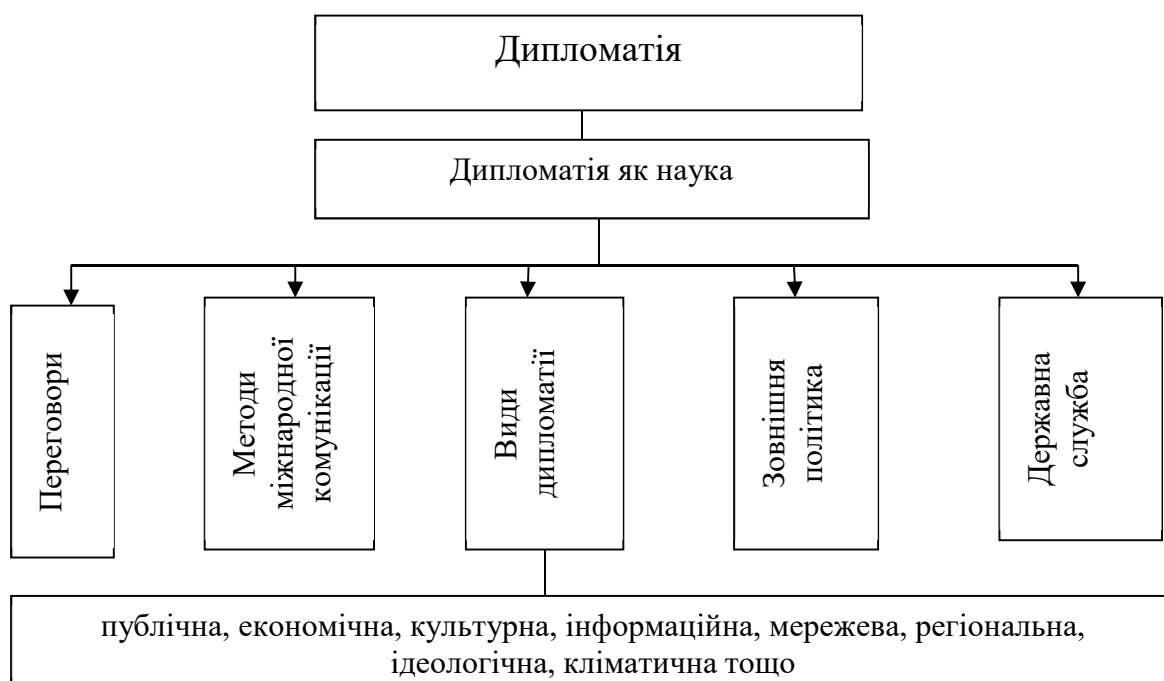

Рисунок 1.2. - Структура сучасної дипломатії

Побудовано на основі [49; 24]

Методи і засоби дипломатії змінювалися відповідно до цілей і завдань зовнішньої політики держав на різних етапах суспільного розвитку. Кожному з них притаманна особлива зовнішня політика і дипломатія.

Інструменти спеціалізованої дипломатії включають механізми традиційної дипломатії, а також елементи спеціалізованої дипломатії. Основними методами традиційної дипломатії є офіційні та неофіційні візити; переговори на вищому та високому рівні; дипломатичні зустрічі; конгреси, форуми, конференції, зустрічі; підготовка та укладення двосторонніх або багатосторонніх міжнародних договорів та інших дипломатичних документів. На більш глобальному рівні можна виділити участь дипломатичних агентів у роботі міжнародних організацій з різних питань державного чи регіонального значення.

Переговори є ефективним інструментом побудови та управління міжнародними відносинами. Це відбувається через низку причин, головною з яких є посилення взаємозалежності світу, поява глобальних проблем та інтеграційних об'єднань зі специфічними економічними та політичними вимогами.

На сьогодні все більше з'являється розуміння того, що питання формування зовнішньої політики виключно завдяки інструментам класичної дипломатії є неефективним. Дипломатія вважається прерогативою держав, а за останнє століття її розуміння та імплементація значно розширені. У контексті глобалізації та необхідності залучення мультивекторного співробітництва, було виокремлено концепцію «публічної дипломатії» - термін, який охоплює дії широкого кола суб'єктів, діяльність яких спрямована на формування сприятливих відносин між націями на різних рівнях взаємодії. Завдяки інструментам публічної дипломатії, світові актори зміцнюють свою репутацію, просувають свої інтереси, поширюють новітні тенденції, знаходять захист та підтримку у цьому глобалізованому світі.

Міжнародний імідж і репутація країни – це сукупність факторів, що зумовлюють її сприйняття у світі крізь призму ідеалів і цінностей, реалій

політичного устрою, соціально-економічної моделі та позиціонування на міжнародній арені.

Формування позитивного сприйняття вимагає скоординованої державної політики з метою системного та проактивного поширення власних наративів з використанням усіх доступних форматів комунікації [63].

Публічна дипломатія є невід'ємною частиною комунікацій держави. Це система заходів, за допомогою яких держава комунікує з громадськістю інших держав та впливає на формування суспільної думки населення інших країн для просування своїх національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей.

Інструменти публічної дипломатії дають змогу значно розширити охоплення аудиторії, будувати нові партнерства, залучати представників сфер, що перебувають за межами сфери впливу офіційних органів влади (неурядових організацій, бізнесу, аналітичних центрів, освітніх установ, молоді, лідерів суспільної думки та окремих громадян) [63].

Глобалізація, розвиток цифрових технологій, широке використання соціальних мереж та швидке поширення інформації формують нові вимоги до публічної дипломатії. Також стає ширшим коло недержавних учасників, які сприяють державі у просуванні національних інтересів та позитивного сприйняття країни за кордоном.

З метою ефективного досягнення цілей публічної дипломатії держава активно взаємодіє з представниками недержавного сектору публічної дипломатії [63].

«Освіта - це найпотужніша зброя, яку можна використати, щоб змінити світ», зазначав Нельсон Манделла, південноафриканський правозахисник, політик та юрист [54].

У Стратегії публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021-20225 рр. освітню дипломатія виокремлено як один з головних напрямів публічної дипломатії, що допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки освітньому обміну; вирішувати

глобальні, регіональні та національні виклики з використанням наукових здобутків; формувати зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних. Освітня дипломатія створює належні умови для міжнародної співпраці в галузі освіти та науки [63].

Освітня дипломатія має зайняти гідне місце серед інших форм публічної дипломатії та стати одним з фундаментальних напрямків роботи зовнішньополітичного відомства країни, адже потенціал її можливостей цілком відповідає ключовим цілям публічної дипломатії:

- 1) зміцнення іміджу країни, просування її бренду;
- 2) забезпечення сприятливого середовища у сфері міжнародного спілкування;
- 3) розбудова двосторонньої комунікації, мережі партнерства;
- 4) трансляція політичних, культурних та інших цінностей (через освіту);
- 5) формування громадської думки однією державою в іншій [37].

Представляючи собою комплекс практичних дій у сфері обміну ідеями, інформацією, творами мистецтва й іншими компонентами освіти, міжнародне освітнє співробітництво давно й міцно входить у зовнішню політику провідних держав світу.

З огляду на це, освіту слід розглядати як істотний фактор міжнародної політики й «м'якої сили» держав, що прагнуть мати вплив на міжнародній арені, або ж бути залученими у світове суспільство.

1.2. Форми і методи науково-освітньої дипломатії

Освітня сфера посідає ключові позиції в розвитку будь-якої держави. Проте не кожна країна має високий науково-технічний потенціал, але в умовах сучасної глобалізації країни вдаються до практики навчання своїх громадян за кордоном, таким чином переймаючи досвід більш розвинених країн та імпортуючи освітні послуги в різних сферах життя.

Освіта є формою, яка може бути використана в поєднанні з різними складовими соціально-економічного розвитку держави, які використовуються для підтримання мирного діалогу та запобігання військовим діям чи конфліктам.

Між значним скороченням економіки, скороченням витрат на освіту та посиленням ризиків несприятливих внутрішньополітичних подій із подальшим застосуванням сили є логічний ряд. Зважаючи на це, Де Йонг пропонує вживати заходи для просування освіти на всіх рівнях життя держави: суспільстві, сім'ї та особистості [8].

Освіта може сприяти розвитку співпраці в таких формах:

- 1) розвиток державних інструментів надання освітніх послуг;
- 2) підвищення конкурентоспроможності ВНЗ та послуг, які вони надають;
- 3) розвиток працездатного людського ресурсу на різних рівнях освіти;
- 4) розвиток механізмів тісної взаємодії та взаємодоповнення галузевих міністерств і відомств як у державі, так і за її межами;
- 5) захист інтересів держави та її громадян у сфері культури та освіти на міжнародній арені.

Освітня дипломатія має широкі можливості завдяки безпосередньому виходу на аудиторію студентів, а також тому, що має базу науково-методичного та аналітичного матеріалу. Двостороння робота з інформаційними потоками йде постійно, тобто має зворотний зв'язок. Освіта, як система, постійно підтримує актуальність знань, які отримують учні; академічний обмін дозволяє прискорити

наукові дослідження, обмінятися думками з актуальних питань та сформувати імідж країни на світовій арені.

Паралельно освітня дипломатія має також глобальні додаткові функції [42]:

Громадська функція: освіта на початковому, середньому, вищому та академічному рівнях виконує освітню функцію не лише у своїй країні, а й за кордоном, сприяє розвитку комунікаційних зв'язків між її учасниками. Успіхи в науково-технічній сфері традиційно впливають на формування та просування іміджу країни на світовій арені та виступають так званою візитною карткою.

Культурна функція: сприяння позитивному сприйняттю культури і традицій приймаючої держави, а також студентів держав, що направляють, і національної ідентичності через освіту, культурний обмін тощо.

Інформаційна функція покликана не тільки інформувати, а й навчати; функцію розвитку відносин досить успішно виконують університети та інші навчальні заклади, де навчаються представники різних країн.

Забезпечення функції безпеки – просування цінностей, державної політики, військово-політичного співробітництва, а також їх вивчення, аналіз та дослідження, впливає на учасників цих процесів.

Таким чином, публічна дипломатія як інструмент захисту національних інтересів використовується урядовими та недержавними інституціями для просування національних інтересів і забезпечення сприятливого сприйняття своїх національних інтересів.

Використання наукового співробітництва для розвитку двосторонніх відносин між країнами може мати такі форми [39 ; 40]:

- 1) угоди про науково-технічне співробітництво, спрямовані на поліпшення відносин і зміцнення співробітництва між країнами;
- 2) створення нових інституцій (наприклад, Європейської організації ядерних досліджень, створеної після Другої світової війни, спрямованої на відродження науково-технічної співпраці та довіри між країнами);

3) освітні гранти, які розглядаються як механізм побудови мереж і заохочення співпраці;

4) дипломатія «другого рівня», завданням якої є залучення сторонніх експертів до офіційного переговорного процесу;

5) наукові фестивалі та виставки, що розглядаються як вдала форма підкреслення універсальності науки та спільних культурних інтересів.

Освітню дипломатію необхідно розглядати як нерозривний зв'язок із науковою дипломатією, оскільки більшість сучасних університетів тяжіють до моделі, за якої їх діяльність можлива лише в нерозривному поєднанні з науковою, освітньою та комерційною діяльністю. Основні форми економічної дипломатії представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. - Форми освітньої та публічної дипломатії

Форми	
1	2
Освітня та публічна дипломатія	
Інструменти	
1	програми обміну в галузі освіти шляхом отримання грантів, контрактів чи іншим чином
2	розвиток міжнародного освітнього співробітництва
3	освітнє волонтерство
4	міжнародні практики, стажування, обмін досвідом
5	надання / експорт освітніх послуг
6	участь у міжнародних освітніх виставках та ярмарках
7	забезпечення взаємного обміну навчальними, технічними та науковими матеріалами та обладнанням
8	організація наукової та освітньої діяльності з представниками інших країн для підтримки та сприяння вивченню мови країни
9	сприяння вивченню мови країни та її дослідженню
10	участь представників країни, а також неурядових організацій у міжнародних наукових, освітніх та науково-технічних заходах
11	підтримка лідерів освіти (студентів, викладачів, університетів)
12	проведення міжнародних освітніх конкурсів, виставок, ярмарків вакансій, конференцій за кордоном
13	організація та проведення літніх шкіл наукової та культурної тематики
14	розробка та підтримка відкритих онлайн-курсів
15	функціонування центрів культурного, освітнього та технічного обміну
Державно-дипломатична діяльність	
1	заохочення освітніх реформ в інших країнах (позиція більш розвинутих країн)
2	перепідготовка працівників дипломатичної служби з метою врахування в роботі важливості та цінності освітньої дипломатії
3	розробка державних програм експорту освітніх послуг

Продовження таблиці 1.1

1	2
4	підтримка участі ВНЗ у міжнародних освітніх виставках і ярмарках
5	координація діяльності ВНЗ із залучення та навчання іноземних студентів
6	функціонування освітніх і культурних центрів за кордоном
7	допомога у створенні та підтримці діяльності шкіл та закладів за кордоном
8	сприяння проведенню досліджень країни іноземними студентами та науковцями
9	створення та розвиток міжнародних освітніх та дослідницьких мереж

(за матеріалами [20; 57; 55]).

Освітня дипломатія виступає одним із ключових інструментів реалізації концепції «м'якої сили», яка має на меті вирішення двох основних завдань: створення позитивного іміджу країни у світі та популяризацію її культури й цінностей. З розвитком людських потреб поняття «м'якої сили» було розширено до концепції «розумної сили», що поєднує ресурси «жорсткої» і «м'якої сили». Це означає можливість застосування економічного чи військового впливу, проте з акцентом на зміцнення міжнародних відносин і довіри між державами. Головною метою «розумної сили» є гарантування безпеки держави та її союзників, підвищення міжнародного статусу країни й сприяння глобальному добробуту. Освітня дипломатія дозволяє ефективно використовувати як «м'яку», так і «розумну силу» через освітні та культурні програми, інформаційні кампанії, національний брендинг і стратегічні комунікаційні ініціативи.

Джозеф Най, професор Гарвардського університету, у книзі «М'яка сила: засоби успіху у світовій політиці» визначає три основні ресурси «м'якої сили»: культуру, політичні цінності та зовнішню політику. У той час як «жорстка сила» спирається на військову і економічну могутність, досягаючи цілей через санкції, примусову дипломатію чи збройні конфлікти. Най наголошує, що держави, які прагнуть покращити свій міжнародний імідж, повинні акцентувати увагу на публічній дипломатії, уникаючи примусових методів. Водночас освітня

дипломатія, на його думку, є одним із найперспективніших інструментів для ефективного впливу та зміцнення міжнародного авторитету [52].

Освітня дипломатія – це діяльність, спрямована на налагодження довготривалих міжнародних відносин, підтримку цілей зовнішньої політики та популяризацію цінностей і особливостей національної освітньої системи за кордоном. Вона сприяє просуванню національних інтересів і забезпеченню безпеки через вивчення настроїв іноземної громадської думки, інформування суспільства та вплив на формування цієї думки. Основною ідеєю є те, що громадська думка має потенціал впливати на уряди та політичні системи. Освітня дипломатія адаптує свої мови та образи до специфіки аудиторії, на яку вона орієнтована, що забезпечує ефективне досягнення поставлених політичних завдань. [47].

На думку [47], «освітня дипломатія має на меті розширення діалогу між громадянами своєї країни й закордонними партнерами. Це передбачає активний міжнародний обмін, створення інформаційних програм, поширення своєї культури.

Освітня дипломатія позитивно відрізняється від інших напрямів публічної дипломатії тим, що, по-перше, дає можливість щодо кращого розуміння цільової аудиторії; по-друге, усуває недоліки одностороннього потоку інформації, що притаманний більшості інших видів публічної дипломатії; по-третє, дає можливість для виходу на нові інтелектуальні форми спілкування; по-четверте, освіта постійно підтримує актуальність знань та компетенцій, що набуваються сторонами».

Освітня дипломатія є невід'ємною складовою публічної дипломатії, проявляючись у формуванні позитивного іміджу країни. Це охоплює управління сприйняттям держави та її національного бренду, що особливо актуально в

умовах глобалізації, коли питання ідентичності, репутації та світової громадської думки набувають критичної важливості.

Освітня дипломатія використовується як урядовими інституціями, так і впливовими громадами для захисту національних інтересів, просування державних пріоритетів та створення сприятливого міжнародного середовища для співпраці. Крім того, вона слугує інструментом вирішення глобальних викликів, адже процеси глобалізації та спільні проблеми вимагають колективних зусиль задля досягнення глобального суспільного блага. [47].

У сучасному світі, сповненому викликів і можливостей, значення освітньої дипломатії суттєво зросло. В інформаційно-розвиненому суспільстві вона стала ключовим інструментом для зміцнення міжнародного авторитету держави. Освітня дипломатія дозволяє формувати позитивний образ країни як для потужних держав, так і для тих, які лише починають активно використовувати цей механізм у своїй зовнішній політиці. Вона відкриває нові можливості для розвитку міждержавних відносин і підвищення впливу на світовій арені.

«Поняття освітньої дипломатії розмиває межу між освітнім та дипломатичним дискурсом. Відповідно, існує велика кількість трактувань як самого поняття освітньої дипломатії, так і її спрямувань. Широке коло акторів освітньої дипломатії також ускладнює конкретизацію зазначеного поняття. Втім, освітня дипломатія претендує на місце важливої складової публічної дипломатії, а відтак може слугувати серйозним важелем просування національних інтересів держави. Така позиція актуалізує функціональні потужності закордонних дипломатичних установ як медіаторів культурно-освітньої взаємодії країн» [42].

Освітня дипломатія спрямована на формування довіри та досягнення взаємної вигоди у вирішенні конкретних освітніх завдань. Вона використовує переговори та дипломатичні навички для ефективного спілкування через регіональні, національні кордони чи з місцевими громадами, які відповідають за

надання освіти. Її практика охоплює взаємодію з різними суб'єктами на місцевому, двосторонньому, регіональному чи глобальному рівнях, сприяючи створенню сприятливого політичного середовища для розвитку освіти.

Освітня дипломатія виходить за межі традиційних підходів до освітньої пропаганди та лідерства, використовуючи широкий набір дипломатичних інструментів для досягнення консенсусу та вирішення освітніх проблем. Вона має як концептуальну, так і практичну цінність. Зокрема, її можна застосовувати для укладення угод між сторонами, що сприяють консенсусу та зміцненню співпраці, відкриваючи нові можливості в освітньому секторі.

Ця форма «нової дипломатії» базується на принципах традиційної дипломатії, але застосовує їх до ширшого кола питань і учасників. На міжнародному рівні вона використовується для формування глобальних ініціатив, а на національному та місцевому — для адаптації міжнародної політики до потреб конкретних громад. Водночас освітня дипломатія на місцевому рівні забезпечує зворотний зв'язок, знайомлячи міжнародних і національних діячів з локальними освітніми потребами й викликами. Ця багатогранна взаємодія демонструє широкий спектр практичного застосування освітньої дипломатії.

Дефініція освітньої дипломатії останнім часом набуває все більшої зацікавленості. Так, у міжнародному та українському науковому середовищі освітня дипломатія зазвичай визначається як діяльність, спрямована на адвокацію інтересів освітніх установ і розширення їх впливу через міжнародну співпрацю. Вона також охоплює проектування освітнього співробітництва на рівень міждержавних коаліцій, що сприяє зміцненню взаєморозуміння, підтримці національних інтересів та інтеграції освітніх систем у глобальний простір. «Дж. А. Скорза, проректор з міжнародних зв'язків Університету Ферлі Дікінсона, США, називає міжнародні проекти освітніх установ однією з форм

освітньої дипломатії, що корелює з такими завданнями освіти, як сприяння миру, розвитку, стабільності. На думку науковця, коли університети визначають свою роль у вирішенні глобальних викликів, встановлення партнерства з міжнародними організаціями може слугувати серйозним поштовхом для розвитку як внутрішніх університетських інноваційних процесів, так і міжнародного науково-освітнього співробітництва» [42].

Окремі аспекти освітньої дипломатії розглядаються у працях таких дослідників, як О. Проскура та О. Тищенко-Тишковець, а також висвітлені в публікаціях М. Кулінича; форми освітньої дипломатії детально аналізуються в роботах Д. Ільницького. Науковці Флоридського Атлантичного університету – Л. Бартрам, Дж. Малхойт-Лі, К. Шін-Діаз і Дж. Сулліван – пропонують власне визначення освітньої дипломатії «...будь-які зусилля на місцевому, державному або міжнародному рівнях, спрямовані на поглиблення співробітництва чи дієві зміни у політиці, стандартах і структурі будь-якого сегменту системи освіти» [42].

Розглянувши поняття освітньої дипломатії через призму публічної дипломатії, основні підходи до розкриття його змісту викладемо у Таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. - Поняття освітньої дипломатії через призму публічної дипломатії

Автор / Автори	Зміст трактування	Джерело
1	2	3
Дж. Най, професор Гарвардського університету	«Публічна дипломатія у вигляді освітньої виступає основним інструментом у процесі імплементації політики «м'якої сили»»	Suomi K., Jarvinen R. Tracing reputation risks in retailing and higher-education services. Journal of Retailing and Consumer Services №20. – 2013. – P.207-217
М. Леонард	«Публічна дипломатія - як процес побудови відносин з метою розуміння потреб інших країн, культур і народів; донесення власної позиції, пошук сфер, де можна створити спільну справу»	Leonard Mark, Stead Catherine, Smewing Conrad. Public Diplomacy. London: The Foreign Policy Centre, 2002. 183 p. URL: https://fpc.org.uk/wp-content/uploads/2006/09/35.pdf

Продовження Таблиці 1.2

1	2	3
Д. Льницький	«Освітня дипломатія зводиться до забезпечення діалогу представників різних країн у процесі освітньої діяльності з метою прийняття рішень, які можуть стати на сторожі інтересів країни. Така позиція підкреслює важливість освітньої дипломатії як складової публічної дипломатії з точки зору просування «м'якої сили» країни»	Льницький, Д.О. Соціально-економічний вимір освітньої дипломатії: теорія, практика та методики аналізу / Д.О. Льницький // Стратегія розвитку України– 2014. – С. 2-79
О. Тищенко-Тишковець	«Освітня дипломатія України розвивається скоріше хаотично, ніж плановано, оскільки ані практика міжнародних культурно-освітніх обмінів, ні потенціал чималої кількості іноземних студентів, які навчаються у нашій державі, не використовуються в повній мірі. Натомість, сприяння культурним і освітнім обмінам задля побудови діалогу із населенням інших держав створювало би засади для покращення зовні»	Тищенко-Тишковець О.М. Публічна дипломатія у системі зовнішньої політики. – автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2011. – с.22.
О. Проскура	«Освітня дипломатія – це інноваційна модель культури спілкування, управлінських компетентностей керівників, педагогів, учнів, батьків, спрямована на обрання успішних рішень в освітньому середовищі закладу освіти як соціокультурному просторі»	Vinet L. Universities and Knowledge Diplomacy // Proceeding Social and Behavioral Sciences №41, – 2010. – P. 6772-6776

Освітня дипломатія, як стратегія управління, набуває все більшої важливості в сучасному глобалізованому світі. Її потенціал полягає у здатності сприяти міжнародному співробітництву, культурному обміну та вирішенню глобальних проблем. За даними Центру освітньої дипломатії США, цей підхід є ефективним інструментом реалізації освітньої політики в умовах різноманітних соціальних та політичних викликів. Ключовим завданням освітньої дипломатії є підтримка освіти як фундаментального права людини та необхідної умови для досягнення сталого розвитку. Шляхом створення міжнародних освітніх мереж,

обміну досвідом та розробки спільних освітніх програм, освітня дипломатія сприяє підвищенню якості освіти на глобальному рівні. У Центрі освітньої дипломатії та лідерства фокусується увага насамперед на тому, що освіта є рушійною силою прогресу та інновацій. Без якісної освіти неможливо розвивати нові технології, вирішувати глобальні проблеми та створювати стійке майбутнє. Освітня дипломатія в цьому контексті розглядається як стратегічний інструмент, що сприяє впровадженню інноваційних підходів в освіту, обміну досвідом між країнами та розробці нових освітніх програм, які відповідають вимогам сучасного світу. Окрім того, освітня дипломатія, на думку Центру, є місточком між різними країнами та культурами. Вона передбачає активну співпрацю на міжнародній арені, спрямовану на розробку спільних освітніх стратегій, обмін студентами та викладачами, а також на підтримку освітніх проектів у країнах, що розвиваються. Завдяки освітній дипломатії ми можемо будувати більш мирний і процвітаючий світ. А також Центр освітньої дипломатії та лідерства бачить освітню дипломатію як інструмент для вирішення глобальних проблем, таких як зміна клімату, бідність та нерівність. Шляхом розробки освітніх програм, спрямованих на формування свідомості та навичок, необхідних для подолання цих проблем, освітня дипломатія сприяє створенню більш стійкого майбутнього для всіх.

Підсумовуючи, можемо зазначити наступне, освітня дипломатія – це стратегічний інструмент міжнародної співпраці, спрямований на розвиток освіти, культурний обмін та розв’язання глобальних проблем. Вона включає широкий спектр заходів, таких як стипендії, обмінні програми, спільні дослідження та міжнародні освітні проекти. Мета освітньої дипломатії – сформувати глобальне громадянське суспільство, здатне до критичного мислення та співпраці для вирішення спільних викликів. Цифрова трансформація відкриває нові можливості для освітньої дипломатії. Онлайн-платформи, мобільні додатки та штучний інтелект дозволяють створювати більш доступні та інтерактивні освітні ресурси, розширювати аудиторію та зміцнювати

міжнародні зв'язки. Освітня дипломатія відіграє важливу роль у досягненні цілей сталого розвитку. Шляхом підготовки кваліфікованих кадрів, сприяння інноваціям та розвитку досліджень, вона сприяє створенню більш стійкого майбутнього. Інтелектуальна еліта, яка формується в результаті освітньої дипломатії, є рушійною силою прогресу. Випускники міжнародних освітніх програм, володіючи різноманітними знаннями та досвідом, здатні ефективно працювати в глобальному середовищі та сприяти розвитку своїх країн. Нинішній етап формування глобальної моделі міжнародних відносин характеризується динамічним прийняттям правил наукової діяльності. Це орієнтує світову спільноту на «кардинальні зміни діалектичної парадигми наукової дипломатії з метою її максимальної адаптації до багаточисленних ендегенних (локальних, регіональних, національних) та екзогенних (глобальних) процесів, котрі посилюють дію один одного» [25]. Результатом є значне нарощування ресурсних можливостей впровадження процесу, під час якого наукові дослідження, знання та ідеї поширюються за межі національних кордонів, що передбачає активну співпрацю вчених з різних країн, обмін інформацією, технологіями та досвідом на основі диверсифікації дво- і багатостороннього, транскордонного і регіонального науково-технологічного співробітництва. Як наслідок, відбувається забезпечення поглиблення міждержавного науково-технічного, інноваційного співробітництва, зростання рівня адаптивності до впливу техноглобалізаційних вимог, необхідних умов, які диктують напрямки розвитку.

1.3. Основні виклики, які стоять перед науково-освітньою дипломатією

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію суверенної України у 2022 році створило нові умови та визначило нові пріоритети зовнішньої політики України, а значить і виникають нові виклики для публічної дипломатії. В умовах військової агресії, публічна дипломатія стає одним із ключових механізмів для підтримки міжнародної солідарності,

мобілізації міжнародної підтримки та донесення правдивої інформації про події в Україні. Ця складова дипломатії використовується для зміцнення зв'язків з діаспорою, залучення міжнародної спільноти до підтримки української держави, а також для протидії дезінформації та пропаганді. За сучасних умов країна зазнає впливу нових викликів, серед яких ключовими є гібридна війна, інформаційні атаки та загрози національній безпеці.

Якщо класичну дипломатію доволі часто провадять за зачиненими дверима, коли офіційні особи комунікують зі своїми закордонними візаві, публічна дипломатія спрямована на громадськість певної країни [44]. Як наведено у Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки «Науково-освітня дипломатія – це напрям публічної дипломатії, що допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки науково-освітньому обміну; реагувати на глобальні, національні та регіональні виклики, використовуючи наукові здобутки; ухвалювати зважені зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних» [62].

Науково-освітня дипломатія є інструментом для формування позитивного іміджу та репутацію країни, зміцнення міжнародних відносин та сприяння розвитку науки і освіти. «Мадридська декларація про наукову дипломатію», затверджена у 2019 році засвідчує потребу та необхідність в розвитку цього виду дипломатії та його практичного застосування в усьому світі» [30]

Як зазначається у [21], від 2010 р. традиційним є підхід до розгляду наукової дипломатії в межах трьох головних напрямів:

У реалізації офіційної наукової дипломатії можна виокремити такі основні інструменти:

- 1) стратегічні інструменти, до яких належать нормативно-правові документи, у яких визначено бачення розвитку наукової дипломатії, шляхи її впровадження та очікувані результати.

Наука в дипломатії (Science in Diplomacy):	Дипломатія для науки (Diplomacy for Science)	Наука для дипломатії (Science for Diplomacy):
<p>представники наукової спільноти залучаються до дипломатичних переговорів, надають наукові поради; наукова допомога сприяє вирішенню різних проблем між державами чи протидії глобальним викликам (зміна клімату, боротьба з пандеміями тощо); завдяки науковим дослідженням і проектам висвітлюються різні аспекти взаємин між державами і націями. З використанням науки в дипломатії пов'язане створення посад радників з наукових питань або науки і технологій при міністерствах закордонних справ різних країн, в державній управлінській структурі тощо.</p> <p>Робота в цьому напрямі здійснюється профільними міністерствами та МЗС.</p>	<p>дипломати допомагають встановлювати потрібні контакти, розвивати наукову співпрацю, проводити дво- та багатосторонні наукові заходи, сприяють розвитку міжнародних наукових проєктів.</p> <p>Часто дипломатичну підтримку отримують ті напрями співпраці, що</p>	<p>наука допомагає встановлювати/відновлювати/посилювати міждержавні відносини шляхом укладання спільних договорів наукової співпраці, проведення заходів, публікації</p>

Рисунок 1.3. – Сучасні напрями наукової дипломатії

2) робочі (операційні) інструменти, які включають:

- міждержавні угоди з наукової співпраці, які можуть мати як загальний характер, так і бути спрямовані на вирішення конкретних питань із чітким визначенням способів взаємодії.
- наявність дорадчих наукових органів при урядових структурах та наукових радників чи аташе при дипломатичних посольствах і місіях.
- програми фінансування наукових досліджень і проєктів, а також організація наукових обмінів.

3) інструменти підтримки, тобто залучення громадськості до розуміння ролі наукової дипломатії; підготовка освітніх програм, тренінгів і курсів для вчених і дипломатів, які спрямовані на розвиток необхідних компетенцій;

формування спеціалізованих кадрів, зокрема наукових радників для закордонних дипломатичних установ.

Науково-освітня дипломатія є важливою складовою публічної дипломатії, яка спрямована на зміцнення міжнародних зв'язків, обмін знаннями та спільне вирішення глобальних викликів. В Україні цей напрямок реалізується через участь у міжнародних наукових і освітніх програмах, розвиток грантових ініціатив, проведення наукових обмінів і залучення до міжнародних дослідницьких проєктів.

Основними завданнями науково-освітньої дипломатії є:

1. Формування позитивного іміджу країни через презентацію її наукових досягнень і освітніх інновацій.
2. Стимулювання міжнародної співпраці задля вирішення таких глобальних проблем, як зміна клімату, кібербезпека, пандемії чи продовольча криза.
3. Підтримка розвитку національної науки та освіти через інтеграцію у світовий дослідницький простір.

За семіотичною моделлю Юрія Лотмана, ефективність взаємодії між країнами залежить від наявності спільного контексту для початку діалогу та здатності розширити межі цього контексту, відкриваючи нові сфери знань і взаєморозуміння. У цьому сенсі науково-освітня дипломатія виступає універсальною платформою для міжнародної взаємодії, оскільки наука й освіта мають універсальний характер, що долає культурні, політичні та соціальні бар'єри.

Американський соціолог Пітер Бергер пропонує типологізувати агентів міжкультурної комунікації, що також можна застосувати до науково-освітньої дипломатії. Серед таких агентів:

- наукові спільноти: дослідники, які беруть участь у міжнародних проєктах, конференціях, колабораціях.
- освітні установи: університети, які пропонують програми академічного обміну, подвійні дипломи або спільні дослідження.

- студенти та молоді вчені: учасники міжнародних обмінів, стипендіальних програм (наприклад, Erasmus+ чи Horizon Europe).
- наукові радники та аташе: фахівці, що працюють при дипломатичних представництвах і сприяють інтеграції науки у зовнішню політику.

Ці агенти допомагають формувати довгострокові зв'язки, які позитивно впливають на міжнародне співробітництво та розвиток науки.

Науково-освітня дипломатія має величезний потенціал для зміцнення міжнародних зв'язків і розв'язання глобальних проблем, проте її ефективна реалізація стикається з низкою серйозних викликів. Ці виклики можна класифікувати за кількома ключовими напрямками (Таблиця 1.3).

Таблиця 1.3. – Основні виклики, які стоять перед науково-освітньою дипломатією

Проблеми / виклики	Суть проблеми
1	2
Геополітичні виклики	<p><i>Конфлікти та війни:</i> геополітична нестабільність, зокрема російська агресія проти України, ускладнює співпрацю між країнами. Війна руйнує наукову інфраструктуру, призводить до втрати кадрів і обмежує можливості для участі в міжнародних проектах.</p> <p><i>Санкції та обмеження:</i> міжнародні санкції щодо певних держав впливають на обмін знаннями та технологіями, блокуючи або ускладнюючи доступ до міжнародних платформ співпраці.</p> <p><i>Зміна клімату, пандемії та інші глобальні проблеми</i> вимагають спільних зусиль наукової спільноти, що створює нові виклики для міжнародної співпраці.</p>
Економічні виклики	<p><i>Обмежені ресурси:</i> недостатнє фінансування науки та освіти, особливо в країнах, що розвиваються, обмежує їхню участь у міжнародних дослідницьких програмах.</p> <p><i>Фінансова залежність від зовнішніх грантів:</i> країни, які значною мірою покладаються на міжнародне фінансування, можуть мати обмежену автономію у виборі пріоритетів своїх наукових досліджень. Обмеженість бюджетних коштів та конкуренція за фінансування з іншими пріоритетними напрямками ускладнюють розвиток науково-освітньої дипломатії.</p> <p><i>Нерівномірність доступу до інфраструктури:</i> високорозвинені країни мають кращу матеріально-технічну базу, що створює асиметрію у співпраці з країнами, які не мають достатньо ресурсів.</p>

Продовження таблиці 1.3

1	2
Соціальні виклики	<p><i>Глобальна конкуренція</i>: значна кількість країн активно розвиває свої наукові та освітні системи, що посилює конкуренцію за таланти, інвестиції та наукові досягнення.</p> <p><i>«Витік мізків»</i>: масова еміграція науковців і студентів у країни з кращими умовами для наукової роботи та навчання ослаблює науковий потенціал країн-донора.</p> <p><i>Нерівність у доступі до освіти</i>: цифровий розрив, нерівний доступ до сучасних освітніх технологій і навчальних ресурсів ускладнюють міжнародний обмін знаннями.</p>
Культурні виклики	<p><i>Відмінності у наукових традиціях</i>: різні підходи до організації наукової роботи, наприклад у Західній Європі та країнах Азії, можуть ускладнювати співпрацю.</p> <p><i>Мовні бар'єри</i>: англійська мова домінує в науці, але для деяких країн це створює труднощі в комунікації.</p> <p><i>Відсутність універсальних стандартів</i>: різні вимоги до оцінки наукових результатів або визнання дипломів і кваліфікацій стають перешкодою для обміну кадрами.</p>
Політичні виклики	<p><i>Інструменталізація науки</i>: у деяких випадках наукові дослідження використовуються для підтримки політичних цілей, що може викликати недовіру з боку міжнародної спільноти.</p> <p><i>Шпигунство</i>: використання міжнародних наукових програм для промислового або військового шпигунства стає серйозною загрозою. Це знижує довіру між партнерами.</p> <p><i>Поляризація міжнародних відносин</i>: напруженість між великими геополітичними гравцями (наприклад, США і Китаєм) негативно впливає на глобальну наукову співпрацю.</p>
Технологічні виклики	<p><i>Кіберзагрози</i>: атаки на наукові бази даних, інфраструктуру досліджень або цифрові освітні платформи стають усе більш поширеними.</p> <p><i>Інформаційна війна</i>: поширення дезінформації, кібератаки та маніпуляції змушують приділяти більше уваги захисту репутації країни та її наукових досягнень.</p> <p><i>Технологічна нерівність</i>: різний рівень доступу до сучасних технологій, таких як штучний інтелект або біотехнології, створює дисбаланс у співпраці.</p> <p><i>Цифрова трансформація</i>: швидкий розвиток цифрових технологій вимагає постійної адаптації до нових умов і нових загроз.</p>
Етичні виклики	<p><i>Розбіжності в етичних стандартах</i>: у різних країнах існують різні підходи до етики досліджень (наприклад, у біоетиці чи використанні штучного інтелекту), що ускладнює координацію міжнародних проєктів.</p> <p><i>Експлуатація талантів</i>: використання кадрів із країн, що розвиваються, без належного визнання їхнього внеску.</p>
Внутрішньодержавні виклики	<p><i>Недостатня координація</i>: відсутність узгодженості між різними державними інституціями, які займаються науковою дипломатією, ускладнює її реалізацію.</p> <p><i>Відсутність стратегічного бачення</i>: брак довгострокової стратегії науково-освітньої дипломатії може призводити до втрати можливостей для міжнародної співпраці.</p>

Отже, науково-освітня дипломатія є потужним інструментом у міжнародних відносинах, однак її ефективна реалізація вимагає подолання численних викликів. Україні, зважаючи на її унікальне геополітичне положення та науковий потенціал, необхідно зосередитися на розробці стратегічного підходу до цього напрямку, що включатиме зміцнення внутрішньої наукової бази, розвиток міжнародних партнерств і створення сприятливих умов для залучення талантів. Все це сприяє вирішенню глобальних проблем, формуванню позитивного іміджу країни та інтеграції у світовий простір. Україна, з її багатим науковим і освітнім потенціалом, має значні можливості для розвитку цього напрямку, використовуючи міжнародні програми, обміни та грантові ініціативи як засоби зміцнення своїх позицій на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Науково-освітня дипломатія в умовах глобальних викликів та регіональних криз може стати ключовим інструментом інтеграції України до світового науково-освітнього простору, зміцнення міжнародної репутації країни та розв'язання національних і глобальних проблем.

У роботі досліджено теоретичні питання науково-освітньої дипломатії.

1. За результатами узагальнення досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців щодо визначення дефініцій «наукова дипломатія», «освітня дипломатія» як стратегічний інструмент зовнішньої політики, який поєднує науку, освіту та дипломатію для вирішення глобальних проблем, формування позитивного іміджу країни та розвитку міжнародного співробітництва. Освітня дипломатія спрямована на посилення культурного обміну, просування національних цінностей та зміцнення позицій держави на міжнародній арені.

2. У результаті узагальнення наукових досліджень, науково-освітня дипломатія була охарактеризована як інструмент «м'якої сили», що забезпечує взаємодію держав, університетів, наукових установ і громадянського

суспільства задля досягнення спільних цілей. Зокрема, встановлено, що цей напрямок охоплює три основні підходи: наука в дипломатії: залучення науковців до дипломатичних процесів і надання експертних порад; наука для дипломатії: використання науки для зміцнення міждержавних відносин; дипломатія для науки: створення умов для розвитку міжнародної наукової співпраці.

3. Встановлено, низку викликів для ефективною реалізації науково-освітньої дипломатії: геополітичні: конфлікти, санкції, війна в Україні; економічні: недостатність фінансування, фінансова залежність від міжнародних грантів; соціальні: міграція наукових кадрів, цифровий розрив, глобальна конкуренція; культурні та мовні: відмінності у наукових традиціях, мовні бар'єри; технологічні: кіберзагрози, нерівний доступ до інноваційних технологій та інші.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

2.1. Світові рейтинги вищої освіти та місце в них України

Освіта вважається одним із ключових факторів економічного зростання. Традиційно його визначають як набір навичок, компетенцій та іншої продуктивності характеристики покращення. Загалом освіта, як істотний компонент людського капіталу, підвищує ефективності окремого працівника і допомагає економіки рухатися до економічного зростання, окрім того, як визначено у [63] вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері науково-освітньої дипломатії є:

- «1) просування освітнього потенціалу України;
- 2) сприяння залученню іноземних студентів до навчання в Україні;
- 3) просування України як сприятливої країни для розвитку глобальних талантів;
- 4) популяризація науково-технічних досягнень України;
- 5) підтримка міжнародного співробітництва в галузі освіти та науки;
- 6) сприяння проведенню спільних міжнародних досліджень, наукових та освітніх обмінів, програм мобільності вчених та студентів».

У межах реалізації цього напрямку очікується тісна координація і співпраця ЗДУ з Міністерством освіти і науки України, Національною академією наук України, Малою академією наук України, Українським державним центром міжнародної освіти, Міжнародною українською школою, українськими університетами та науковими установами, експертним середовищем, громадськими організаціями та недільними школами за кордоном.

Щорічні дослідження Індексу глобальної конкурентоспроможності [31], які проводить Всесвітній економічний форум, свідчать про значний потенціал української вищої освіти.

Таблиця 2.1. - 10 найкращих країн у рейтингу конкурентоспроможності вищої освіти за 2020–2024рр. та Україна

Рік / Країна	2020	2021	2022	2023	2024
Сінгапур	6,2 (1)	6,3 (1)	6,3 (1)	6,3 (1)	6,3 (1)
Фінляндія	6,1 (2)	6,1 (2)	6,2 (2)	6,2 (2)	6,2 (2)
США	6,0 (3)	6,0 (3)	6,1 (3)	6,1 (3)	6,1 (3)
Нідерланди	5,9 (4)	5,9 (4)	6,0 (4)	6,0 (4)	6,1 (4)
Швейцарія	5,9 (5)	5,9 (5)	6,0 (5)	6,0 (5)	6,1 (5)
Данія	5,8 (6)	5,9 (6)	6,0 (6)	6,0 (6)	6,0 (6)
Нова Зеландія	5,8 (7)	5,9 (7)	5,9 (7)	6,0 (7)	6,0 (7)
Норвегія	5,7 (8)	5,8 (8)	5,8 (8)	5,9 (8)	5,9 (8)
Швеція	5,7 (9)	5,7 (9)	5,7 (9)	5,8 (9)	5,8 (9)
Німеччина	5,6 (10)	5,6 (10)	5,7 (10)	5,7 (10)	5,7 (10)
Україна	4,8 (38)	4,9 (38)	5,0 (37)	5,0 (36)	5,1 (35)

Серед основних показників, які сприяли високим рейтингам, насамперед гнучкість освітньої системи. Як показують дані, Сінгапур (лідер) за аналізований період, з 2020 по 2024 роки показав зростання на 0,2 бала (2020 - 6,2; 2024 - 6,4). Основними перевагами були впровадження сучасних технологій та адаптація до викликів пандемії. Ще однією країною-лідером є Фінляндія, яка посіла друге місце завдяки інноваційному підходу до навчання та інтеграції STEM-програм зростання на 0,1 бала (у 2020р. - 6,1 до 6,2 у 2024р).

За показником міжнародна мобільність студентів лідерами є Нідерланди завдяки Програм англomовного навчання та великої кількості іноземних студентів (2020: 5,8 до 2024: 6,1 (зростання на 0,3 бала)) та США через лідерство у залученні міжнародних студентів обґрунтовані високими рейтингами університетів (у 2020 - 6,0 до 2024 - 6,2 в результаті спостерігається зростання на 0,2 бала).

За показником репутація університетів лідируюче положення займають Швейцарія (2020р. 5,9 зростання до 2024р 6,1 (зростання на 0,2 бала) (високий рівень академічної репутації та доступ до дослідницьких інститутів) та Сінгапур завдяки постійно високий рівень (6,3), завдяки якісній дослідницькій базі.

За кількістю наукових досліджень лідерами є Фінляндія та Нідерланди. Перша країна робить акценти на наукоємних технологіях, що дало можливість підняти на 0,2 бали, а друга показала зростання на 0,2 бали за аналізований період.

Данія та Сінгапур є кращими за рівнем Міжнародне співробітництво завдяки розширенню співпраці через програми ЄС (Horizon 2020) та активному співробітництву з університетами світу.

Для поглибленого аналізу позицій України за конкурентоспроможністю вищої освіти на основі аналізованих періодів, важливо зосередитися на динаміці змін, порівнянні з лідерами та визначенні основних проблем.

Таблиця 2.2. – Показники рейтингу конкурентоспроможності вищої освіти України за окремими індикаторами у 2020–2024рр.

Рік / Індикатор	2020	2021	2022	2023	2024
Місце в рейтингу	4,8 (38)	4,9 (38)	5,0 (37)	5,0 (36)	5,1 (35)
Гнучкість освітньої системи	4,6	4,7	4,8	4,0	5,1
Міжнародна мобільність студентів	5,1	5,2	5,2	5,3	5,4
Репутація університетів	4,8	4,9	4,9	5,0	5,2
Кількість наукових досліджень	4,5	4,6	4,7	4,8	5,0
Міжнародне співробітництво	4,8	4,9	5,0	5,2	5,3
Прозорість управління	4,4	4,5	4,6	4,7	4,9
Інфраструктура	4,3	4,4	4,5	4,6	4,8

Україна за період, який аналізується піднялася на 2 місця, але значний відрив від лідерів залишається. Індекс конкурентоспроможності вищої освіти для України не змінюється і тримається на рівні 5,1. Україна випереджає Люксембург (50 місце із 4,7 балів) і має рівні позиції з ОАЕ (36 місце із 5,0 балів),

але поступається країнам Центральної Європи.

Якщо аналізувати динаміку та основні тенденції щодо ситуації по Україні, то можемо виділити наступні позитивні зміни, а саме, перехід на дистанційне навчання через COVID-19 та війну сприяв більшій цифровізації освітнього процесу; посилення співпраці з ЄС через програми Erasmus+ і Horizon; впровадження платформ для онлайн-освіти (Google Classroom, Moodle, Zoom, Microsoft Teams) дозволило продовжувати освітній процес навіть у кризових умовах. Це покращило оцінку за показником «гнучкість освітньої системи». Позитивно впливає інтеграція сучасних методів оцінювання та навчання (зокрема англомовні програми). Зростає кількість двосторонніх угод з університетами інших країн, зокрема Німеччини, Польщі, Франції. Цей фактор позитивно вплинув на індикатори «міжнародна мобільність студентів» та «академічне співробітництво».

Позитивний вплив на рівень завдяки показнику прозорість управління освітою (Governance and Transparency), а саме, зменшення бюрократичних бар'єрів та покращення прозорості фінансування вищих навчальних закладів та відкриттю даних про фінансування та витрати університетів.

Гнучкі моделі навчання та підтримка студентів з особливими потребами також сприяли покращенню рейтингу, а саме, впровадження онлайн-програм для студентів з обмеженими можливостями та з різних соціальних груп; програми підтримки для студентів, які зазнали травм через війну або інші обставини. Вища оцінка за індикатором доступності допомогла покращити індекс конкурентоспроможності освіти України.

Українські університети активніше подають заявки на участь у міжнародних академічних рейтингах, таких як QS World University Rankings та Times Higher Education. Це підвищує видимість країни у сфері вищої освіти та впливає на оцінку «репутації університетів».

Університети стали осередками підтримки для студентів та викладачів, які постраждали від війни. Це посилило оцінку «соціальної відповідальності

університетів».

Отже, можна виділити загальні показники, що вплинули на зростання індексу:

1. Адаптивність освітньої системи до кризових умов (війна, пандемія).
2. Зростання цифрової інфраструктури для навчання.
3. Міжнародна співпраця та інтеграція у світовий освітній простір.
4. Акредитація програм на основі європейських стандартів.

Основними негативними факторами останнього періоду є наступні: фінансування (у 2022 році витрати України на освіту склали приблизно 5% ВВП, тоді як у Фінляндії, Нідерландах і Сінгапурі – 7-8%); міграція студентів та викладачів (за останні 3 роки понад 25% українських студентів виїхали на навчання за кордон); рівень наукових досліджень (кількість публікацій у Scopus та Web of Science відстає в 3-4 рази порівняно з лідерами); міжнародна співпраця (Україна має позитивну динаміку в інтернаціоналізації, але її частка міжнародних студентів у ВНЗ залишається на рівні 2-3%, тоді як у США та Великій Британії цей показник перевищує 20%).

Отже, за останні п'ять років Україна демонструє помітне зростання за ключовими показниками конкурентоспроможності вищої освіти, що зумовлено наступними основними чинниками, які сприяли покращенню результатів України у міжнародних рейтингах.

Одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності стало впровадження гнучких форм навчання, зокрема адаптація до дистанційного навчання під час пандемії COVID-19 та війни. Українські університети активно інтегрували сучасні онлайн-платформи (Moodle, Zoom, Google Classroom), що дозволило забезпечити безперервність освітнього процесу. Крім того, розширення спектра сертифікованих онлайн-курсів та короткострокових освітніх програм сприяло збільшенню доступу до якісної освіти для широкого кола студентів.

Розвиток програм обміну студентами, таких як Erasmus+, став визначальним у зростанні міжнародної мобільності українських студентів. Значна кількість грантів і стипендій, наданих міжнародними організаціями, створила сприятливі умови для навчання українців за кордоном. Визнання українських дипломів на міжнародному рівні також сприяло поліпшенню мобільності випускників.

Значне зростання репутації українських університетів спостерігалось завдяки включенню більшої кількості навчальних закладів до провідних світових рейтингів, таких як QS та Times Higher Education. Університети, як-от Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Національний технічний університет України «КПІ», продемонстрували зростання завдяки активній науковій діяльності та підвищенню академічних стандартів.

Якість і кількість наукових досліджень зросли завдяки участі українських учених у міжнародних дослідницьких проектах, зокрема Horizon 2020. Підтримка публікацій у провідних наукових базах, таких як Scopus і Web of Science, сприяла підвищенню глобальної видимості української науки. Особливий акцент був зроблений на STEM-напрямах, що забезпечило більш тісну інтеграцію української науки у світову спільноту.

Розширення міжнародного співробітництва стало результатом підписання нових угод із провідними університетами Європи та світу. Українські заклади вищої освіти активно залучалися до міжнародних програм обміну, наукових конференцій та спільних дослідницьких проектів. Участь у програмах Horizon 2020 та Erasmus+ дозволила українським університетам підвищити свою конкурентоспроможність і впроваджувати найкращі практики міжнародної академічної спільноти.

Реформи прозорості управління у вищих навчальних закладах також суттєво вплинули на поліпшення позицій у рейтингах. Впровадження автономії університетів дозволило покращити фінансову ефективність і підзвітність, що, своєю чергою, сприяло зростанню довіри серед студентів та викладачів.

Також існують й інші світові рейтинги, наприклад, рейтинг QS Higher Education System Strength Rankings, який оцінює ефективність систем вищої освіти. Ним оцінюються національні системи вищої освіти за чотирма ключовими критеріями, що дозволяє виміряти загальну силу освітньої системи. Цей рейтинг надається компанією Quacquarelli Symonds (QS) та охоплює 50 країн світу. Методологія QS використовує такі основні показники для оцінки: сила системи (System Strength) - кількість університетів, які входять до міжнародних рейтингів, вказує на загальну якість університетів у країні; доступність (Access) - число місць у міжнародно визнаних університетах, забезпечує оцінку можливостей для іноземних і місцевих студентів; провідна інституція (Flagship Institution) - результати найкращого університету країни (показник оцінює вплив провідних університетів на загальну репутацію системи) та економічний контекст (Economic Context), визначається продуктивність системи вищої освіти у співвідношенні з ВВП на душу населення, що відображає, наскільки ефективно країна використовує свої ресурси для розвитку освіти.

Перші три позиції у цьому рейтингу, зазвичай займають Сполучені Штати Америки, Велика Британія та Німеччина. Особливостями рейтингу є те, що він включає країни усіх континентів, оцінювання відбувається нерегулярно, останні значущі дані були опубліковані у 2020 році, а розроблений для студентів, урядів, університетів та освітніх політиків.

Україна не входить до цього рейтингу, хоча представлена в кількох міжнародних рейтингах, пов'язаних із освітою та наукою. Серед них є наступні:

QS World University Rankings 2024 - один із найвпливовіших рейтингів університетів світу, який враховує: академічну репутацію; працевлаштування випускників; кількість міжнародних викладачів і студентів; наукову продуктивність. Значення надається міжнародним зв'язкам, науковим публікаціям і сталому розвитку, що стали основними чинниками для входження українських ЗВО до рейтингу. 11 українських університетів увійшли до

рейтингу, який оцінює науковий внесок, міжнародну співпрацю, екологічний вплив, а також репутацію серед роботодавців. Лідери серед українських університетів: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (681–690 місця); Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (691–700 місця); КПІ ім. Ігоря Сікорського (731–740 місця); інші університети, такі як Львівська політехніка, СумДУ, НаУКМА, увійшли до діапазонів 951–1200 місця.

Times Higher Education World University Rankings оцінює університети за такими критеріями, як викладання; дослідницьке середовище; кількість міжнародних студентів; вплив на глобальну науку. У 2024 році до цього рейтингу увійшли 15 українських університетів були включені до рейтингу. Найкращі результати отримали Сумський державний університет (401–500 місця); Львівська політехніка (601–800 місця); інші університети, такі як ХНУ ім. В. Н. Каразіна, НУ «Львівський національний університет ім. І. Франка», та КПІ, знаходяться у діапазоні 1201+ місця [1].

Важливість участі в міжнародних рейтингах обумовлюється тим, що відбувається підтвердження якості, потрапляння українських університетів до міжнародних рейтингів свідчить про високий рівень академічних і наукових стандартів, також це є свідченням підвищення привабливості, тобто українські університети стають привабливими для міжнародних студентів та дослідників, і нарешті, покращення фінансування - високі рейтинги стимулюють залучення грантів і інвестицій.

2.2. Аналіз української системи вищої освіти

Аналіз системи вищої освіти України за період 2000–2023 років було здійснено на основі щорічних даних, наданих Державною службою статистики України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством фінансів України та іншими джерелами.

Аналіз статистичних показників національної системи вищої освіти з кількості ЗВО наведено на рисунку 2.1.

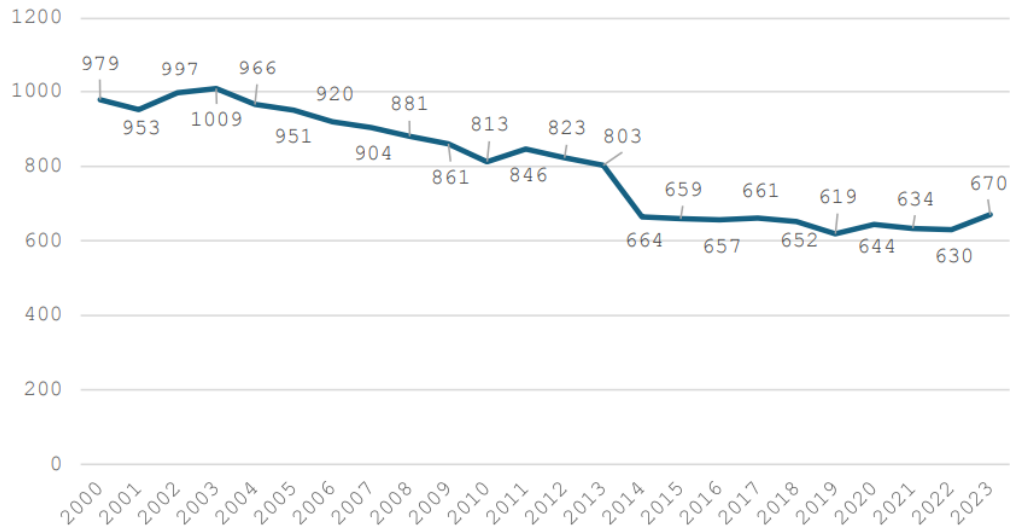

Рисунок 2.1. - ЗВО в Україні (2000 – 2023) рр.

За розглянутий період спостерігається тенденція до зменшення кількості закладів вищої освіти (ЗВО) на приблизно 32% — з 979 у 2000 році до 670 у 2023 році. Причинами цього є: об'єднання ЗВО для створення більш конкурентоспроможних установ, а також самоліквідація неконкурентоспроможних закладів. Крім того, значну роль у зменшенні кількості ЗВО відіграли анексія Криму та окупація частини територій Донецької і Луганської областей Російською Федерацією, що призвело до виходу частини закладів з ринку українських освітніх послуг.

Контингент здобувачів вищої освіти є важливим показником при оцінці конкурентоспроможності систем вищої освіти. У цьому контексті необхідно звернути увагу на загальну кількість студентів, а також на кількість студентів, які вступили вперше, тобто тих, хто вступив на перший курс бакалаврату після закінчення школи (рисунок 2.2).

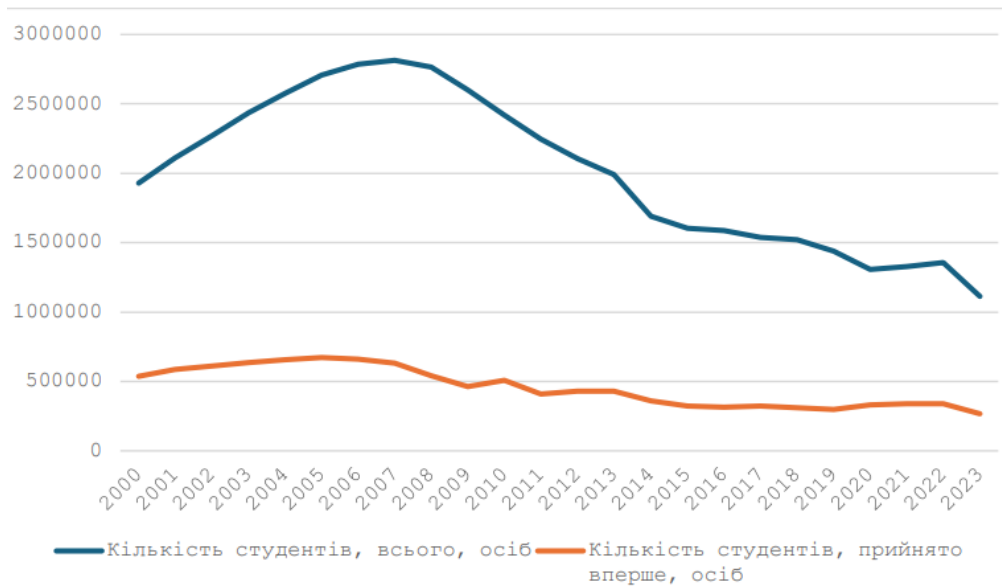

Рисунок 2.2. – Обсяг студентів в українських ЗВО

Побудовано на основі [46].

Продовжуючи розгляд системи показників національної системи вищої освіти, важливо проаналізувати контингент іноземних студентів, які навчаються в українських закладах вищої освіти. Присутність іноземних студентів є важливим фактором для країни, оскільки вона визначає її конкурентоспроможність на глобальному ринку освітніх послуг у сучасних умовах (рисунок 2.3).

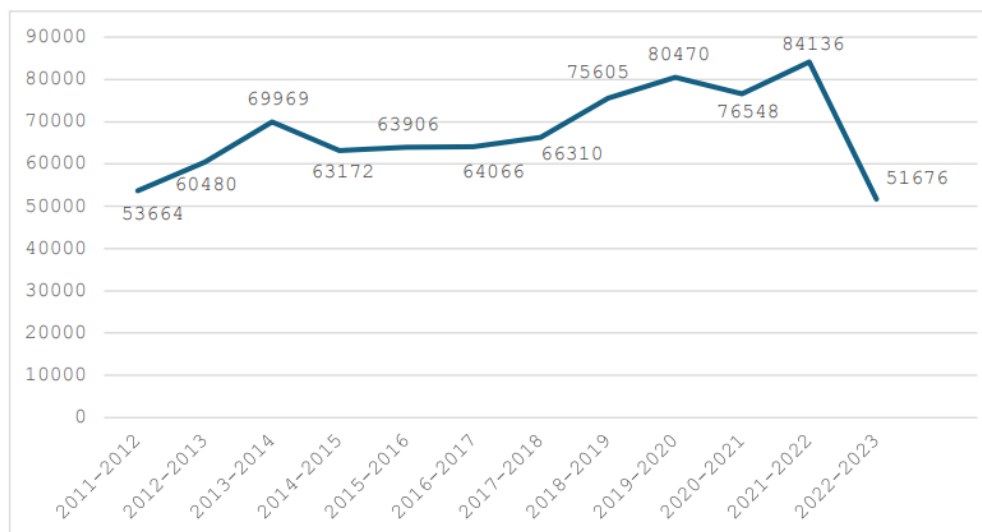

Рисунок 2.3. - Кількість іноземних студентів в Україні за 2011-2023 рр.

Побудовано [18]

З огляду на зростаючий тренд кількості іноземних студентів, можна зробити висновок про привабливість вітчизняної освітньої системи. Проте зменшення їх чисельності тісно пов'язане з геополітичною ситуацією в Україні. Наприклад, спад у 2014 році можна пояснити початком збройного конфлікту на сході країни, падіння показника у 2019 році — початком пандемії COVID-19, а у 2022 році — повномасштабним військовим вторгненням Росії.

Згідно з статистичними даними на 2023 рік, в Україні навчалися студенти з 155 країн світу. Топ-10 країн, з яких прибуло найбільше здобувачів вищої освіти, включають Індію (14535 студентів), Китай (5455), Марокко (5374), Нігерію (3468), Азербайджан (3224), Туркменістан (2389), Туреччину (2133), Єгипет (1252), Ізраїль (1242) та Грузію (1216). Особливою популярністю серед іноземних студентів користуються медичні спеціальності.

Для більш повного аналізу імміграційних та еміграційних процесів у сфері освіти, доцільно дослідити тенденції серед українських студентів, які обрали навчання за кордоном (див. рисунок 2.4).

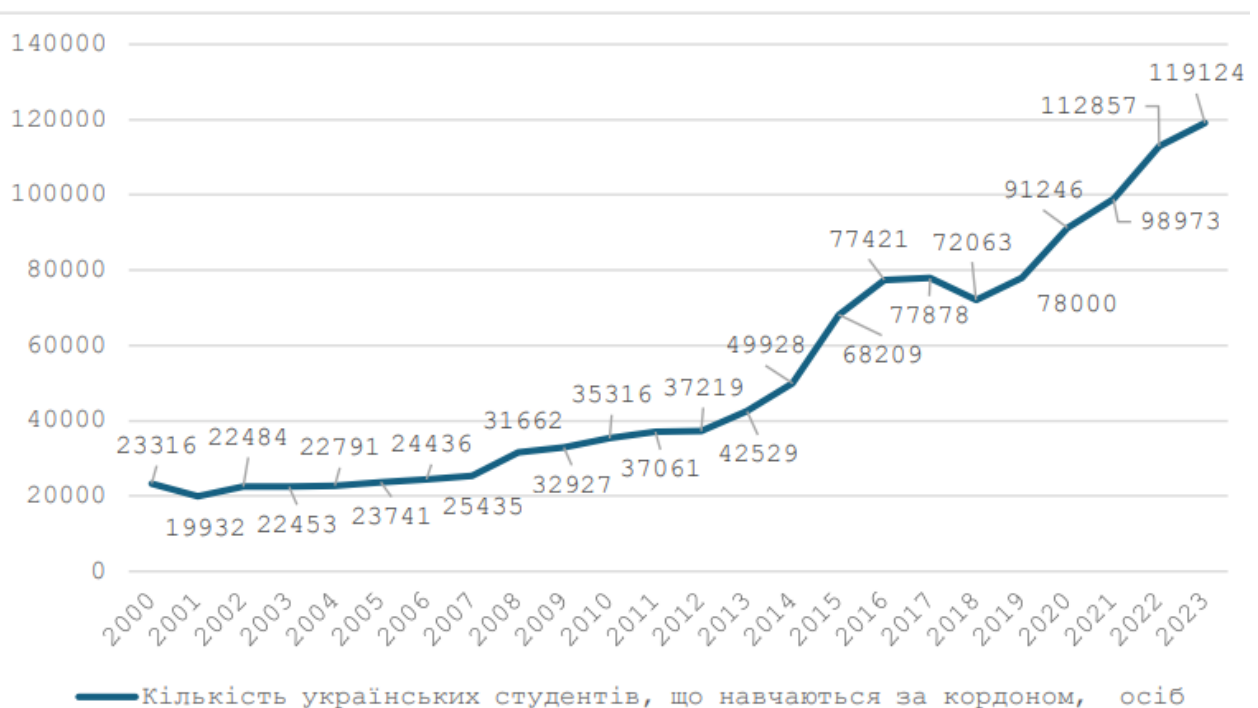

Рисунок 2.4. - Кількість українських студентів за кордоном, осіб (2000 – 2023 рр.)

Побудовано на основі [15]

Дані свідчать, що найбільша кількість українських здобувачів освіти навчається в європейських закладах вищої освіти — 60%. Зокрема, популярними є університети Польщі, Німеччини та Австрії, що можна пояснити прогресивними освітніми системами, зручним географічним розташуванням для подорожей до та з України, а також доступною вартістю навчання. Це особливо актуально для Німеччини та Австрії, де в державних університетах необхідно сплачувати лише семестровий внесок (становить приблизно 10000 грн) приблизно таку ж суму, як середня вартість навчання за контрактом в Україні. Значну частину українських студентів також складають ті, хто навчається в США.

Проаналізуємо зміни та динаміку чисельності науково-педагогічних працівників у системі вищої освіти.

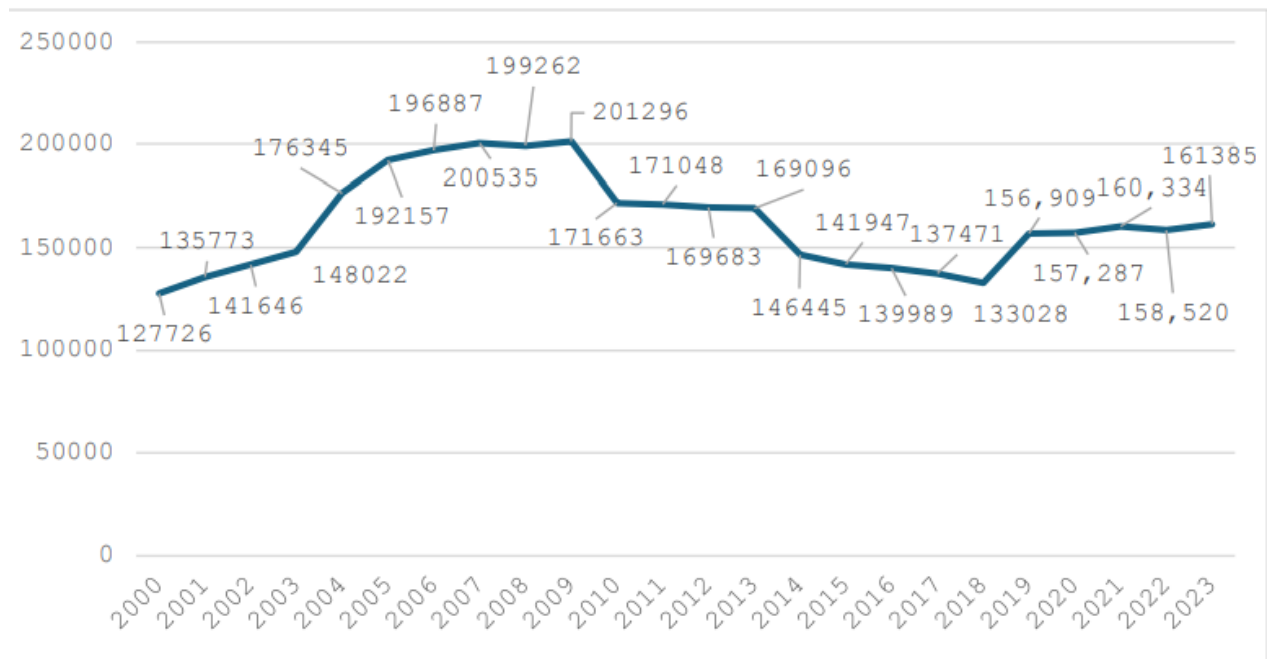

Рисунок 2.5. – Кількість науково-педагогічних працівників у ЗВО України (2000 – 2023 рр)

Побудовано за даними [18;15]

Розглядаючи зміни кадрового складу закладів вищої освіти, можна відзначити, що до 2018 року спостерігалися значні коливання у чисельності науково-педагогічних працівників, що в основному було пов'язано зі змінами у

фінансуванні національної системи вищої освіти. Однак, починаючи з 2019 року, ситуація стабілізувалася, що є позитивною зміною.

Фінансування освіти є ще одним важливим показником.

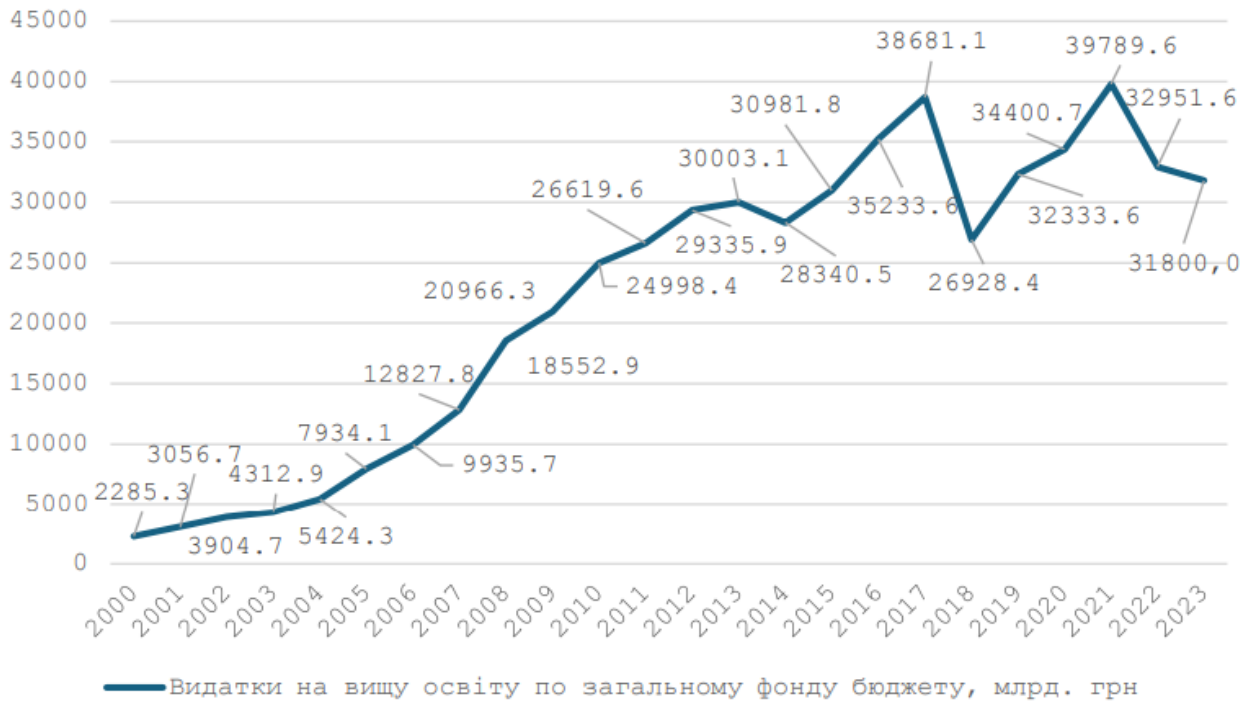

Рисунок 2.6. – Видатки на вищу освіту, млрд., грн.

Побудовано за даними [18;15]

Загалом, динаміка загальнобюджетних витратків на вищу освіту в Україні має позитивну тенденцію: з 2000 до 2023 року вони зросли майже на 14%, досягнувши майже 32 мільярдів гривень. Це можна пояснити проведеними реформами у системі вищої освіти, зокрема змінами у механізмах фінансування, спрямованими на підвищення якості освітніх послуг.

2.3. Вплив воєнного стану на міжнародну співпрацю в освіті та науці

Сучасний глобалізований світ постійно впливає на розвиток вищої освіти через різноманітні процеси, що відбуваються в різноманітних сферах: економічній, політичній, демографічній, культурній та інших. Водночас повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, породила нові

деструктивні виклики для українських університетів, які поставили під загрозу розвиток людського капіталу в країні.

Війна руйнує можливості для практичного втілення цілей сталого розвитку в частині забезпечення інклюзивного, справедливого навчання

«З початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України — національна система освіти зазнала колосальних змін та тектонічних зрушень. Сотні зруйнованих будівель закладів дошкільної, загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти_мільйони вимушених переселенців всередині країни та за кордоном, десятки переміщених закладів освіти, постійна та щоденна небезпека ракетних ударів по всій території України та артилерійських обстрілів у регіонах, де ведуться активні бойові дії. Зазначені події актуалізують питання переосмислення умов, в яких знаходиться національна система вищої освіти, конкретизації загроз, що спричинені масовим переміщенням абітурієнтів, студентів та науково-педагогічних працівників до більш безпечних територій України та за кордон, скороченням державного фінансування, суттєвим зменшенням можливостей сплачувати контрактні зобов'язання, а відтак і скороченням спеціальних фондів університетів. У багатьох переміщених університетів знищена практично вся матеріально-технічна база та обладнання, на жаль, багато втрат серед колективів і студентства. З огляду на це, спеціальних досліджень потребують питання стратегічного розвитку університетів в умовах тимчасового переміщення» [65].

На середину 2024 року, за даними Міністерства освіти і науки України, внаслідок бомбардувань та обстрілів постраждали 2783 заклади освіти, з яких 400 були повністю зруйновані. Ці цифри не остаточні, оскільки руйнування освітньої інфраструктури продовжується. Найбільших втрат зазнали заклади освіти у Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях.

Війна росії проти України вплинула на життя 1,5 мільйона молодих людей та понад 70 тисяч іноземних студентів, які навчалися в Україні до 24 лютого 2022

року. За даними UNICEF, лише за перший місяць війни було переміщено 4,3 мільйона дітей, з яких майже 2 мільйони покинули країну. За кордон виїхало понад 23 тисячі педагогічних працівників і понад 600 тисяч учнів [45].

Водночас, Національний інститут стратегічних досліджень каже на те, що за інформацією освітніх закладів, місцеперебування близько 10-15% учнів і студентів досі залишається невідомим.

Руйнування закладів освіти внаслідок військових дій є поширеним явищем у зонах конфлікту. Згідно з даними Глобальної коаліції із захисту освіти від атак (GCPEA), яка об'єднує організації, що працюють у сфері освіти в надзвичайних ситуаціях і захисту прав людини, у 2020-2021 роках було зафіксовано понад 5 тисяч нападів на освітні установи. Це значне збільшення порівняно з 4,3 тисячами таких нападів, зареєстрованих у 2018-2019 роках (UNRWA, 2022).

Ця статистика підкреслює зростання небезпеки для освітньої сфери у світі та необхідність міжнародних зусиль для забезпечення її захисту.

Військова агресія спричинила не лише людські втрати та руйнування матеріально-технічної бази, але й низку додаткових негативних чинників, які становлять загрозу для розвитку вітчизняної системи освіти, зокрема вищої. До них належать:

- погіршення психологічного стану освітян, учнів та студентів;
- скорочення кількості іноземних студентів у вітчизняних університетах;
- зменшення державних видатків на вищу освіту через пріоритетність воєнних витрат, що призводить до скорочення бюджетних місць у закладах вищої освіти;
- зниження доходів населення;
- посилення тенденцій «освітньої міграції».

Особливо загрозливими є масштаби переміщення українських дітей та учнівської молоді. Ці процеси можуть мати довгостроковий негативний вплив на безпековий та збалансований розвиток країни в майбутньому.

Освіта, як один із ключових драйверів розвитку, є потужним інструментом миру та стабільності, сприяючи сталому економічному зростанню та інноваційній активності. Для окремої людини якісна освіта відкриває можливості для працевлаштування, високого доходу та підвищення якості життя. Для суспільства освічені громадяни є фундаментом довготривалого економічного розвитку та прогресу.

У період з 25 червня по 4 серпня 2022 року Міністерство освіти і науки України спільно з Інститутом освітньої аналітики, Освітнім кластером, UNICEF, Save the Children та Світовим банком провели дослідження стану закладів фахової передвищої та вищої освіти. Метою було оцінити поточний стан, завдані війною втрати та збитки, а також визначити нагальні потреби освітніх установ. У дослідженні взяли участь 1208 закладів освіти, включаючи відокремлені структурні підрозділи. Відповіді надали 749 закладів (62 %), з яких 34 % — заклади вищої освіти, а 66 % — фахової передвищої. Дані були зібрані з усіх регіонів, за винятком АР Крим.

Всі опитані заклади продовжили роботу після 24 лютого 2022 року, серед них 72 перемістилися до нових локацій, а 4 ще перебувають у процесі переїзду. Внаслідок воєнних дій пошкоджень зазнали 158 закладів (21 %), найбільше у Харківській області (41), Києві та Київській області (21), а також у Дніпропетровській (12), Миколаївській і Сумській (по 11) та Запорізькій (10) областях. Близько 30 закладів повідомили про втрату лабораторного обладнання, бібліотек, навчальних матеріалів і меблів, а 83 заклади несуть збитки через використання приміщень для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб (ВПО). У 51 закладі значні пошкодження спричинені облаштуванням бомбосховищ.

Частина освітніх установ використовує свої приміщення для гуманітарних цілей: як укриття, притулки для ВПО або центри збору допомоги. Нагальною потребою для багатьох є створення бомбосховищ та покращення умов будівель.

Станом на час дослідження 57 % закладів працюють виключно онлайн, а 41 % поєднують онлайн і очну форму навчання. У більшості установ відновило навчання від 51 % до 100 % студентів, хоча в окремих закладах до навчання повернулися менше ніж 30 % учнів.

В Україні було дві хвилі переміщення університетів через військову агресію Росії. Перша хвиля відбулася у 2014 році, коли частина університетів із Криму та тимчасово окупованих територій Донецької й Луганської областей була переведена на підконтрольну Україні територію. Ці переміщення відбувалися більш організовано, оскільки мали локальний характер і більше часу для планування.

У 2022 році друга хвиля переміщень була значно масштабнішою і драматичнішою через активні бойові дії та ризики для життя студентів і викладачів. Евакуації відбувалися в умовах обстрілів, блокад і фільтраційних заходів окупаційних військ. Університети з Харківської, Запорізької, Херсонської, Луганської, Донецької областей і з інших регіонів, що опинилися в зоні бойових дій, були змушені переносити навчальний процес і матеріальні ресурси.

Згідно з даними Міністерства освіти і науки України, переміщені університети зіштовхнулися з численними викликами, зокрема втратами інфраструктури, зменшенням контингенту студентів, необхідністю адаптації викладачів та студентів у нових умовах, а також організацією навчального процесу в онлайн-форматі.

Напрями переміщення закладів представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3. - Переміщення закладів вищої освіти України: порівняльна характеристика

Критерій	Перша хвиля	Друга хвиля
Кількість закладів вищої освіти: самостійних	18	25
відокремлених структурних підрозділів різних університетів	-	19
Кількість областей розташування ЗВО	2	4
Кількість областей переміщення ЗВО	6	14
Кількість переміщених здобувачів вищої освіти, тис осіб	36	54
Кількість переміщених НПП, тис осіб	3	7

Під час першої хвилі переміщення, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 року № 935, із зони проведення антитерористичної операції були релоковані 18 державних закладів вищої освіти Донецької та Луганської областей. На нові місця дислокації переїхали не лише університети, а й близько 36 тисяч студентів та 3 тисячі викладачів. Це стало масштабним викликом для освітньої системи, проте дозволило забезпечити продовження навчального процесу навіть у складних умовах воєнного часу [48].

У 2022 році внаслідок масштабної агресії РФ масштаби переміщення закладів вищої освіти значно зросли як за кількістю університетів, так і за числом учасників освітнього процесу. Протягом березня-травня під час другої хвилі було переміщено 25 закладів вищої освіти із Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей до 16 міст у 14 регіонах України. Серед них 20 — державні заклади та 19 — відокремлені структурні підрозділи різних університетів. Вісім державних університетів стали двічі переміщеними.

Загалом у переміщених під час другої хвилі університетах навчалися понад 54 тисячі студентів, а кількість науково-педагогічних працівників становила близько 7 тисяч. Важливо, що під час другої хвилі більшість закладів обрали нові місця розташування на базі інших університетів, на відміну від першої хвилі переміщення 2015 року, коли близько 80 % закладів переїхали до своїх філій. Жоден із переміщених ЗВО не обрав Київ як нове місце розташування [48].

Серед університетів, які перенесли свої факультети, були, наприклад, Донецький національний медичний університет і Донецький державний

університет внутрішніх справ, які базувалися на територіях інших освітніх закладів (Таблиця 2.4).

Таблиця 2.4. - Державні заклади вищої освіти, переміщені через повномасштабне військове вторгнення росії

Назва закладу вищої освіти	Місто, звідки переміщено заклад	Кількість викладачів у закладі	Кількість студентів у закладі	Місто, куди переміщено заклад
1	2	3	4	5
Маріупольський державний університет	Маріуполь	378	3601	Київ
Приазовський державний технічний університет	Маріуполь	330	2931	Дніпро
Донецький національний медичний університет	Лиман	695	2324	Кропивницький
Донбаський державний педагогічний університет	Слов'янськ	423	2085	Дніпро
Донецький національний технічний університет	Покровськ	177	1577	Луцьк
Донбаська державна машинобудівна академія	Краматорськ	220	1356	Тернопіль
Донецький державний університет внутрішніх справ	Маріуполь	87	1094	Кривий Ріг, Кропивницький
Донбаська національна академія будівництва і архітектури	Краматорськ	71	434	Івано-Франківськ
Бердянський державний педагогічний університет	Бердянськ	282	3748	Запоріжжя
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного	Мелітополь	379	2974	Запоріжжя

Продовження таблиці 2.4.

1	2	3	4	5
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	Мелітополь	271	2738	Запоріжжя
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	Старобільськ	518	5220	Полтава
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	Сєвєродонецьк	452	3660	Кам'янець-Подільський Дніпро
Луганський державний медичний університет	Рубіжне	231	1629	Рівне
Луганський національний аграрний університет	Старобільськ	119	810	Дніпро
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка	Сєвєродонецьк	86	604	Дніпро, Івано-Франківськ
Херсонський державний університет	Херсон	449	3728	Івано-Франківськ
Херсонська державна морська академія	Херсон	217	3038	Одеса
Херсонський державний аграрно-економічний університет	Херсон	238	2490	Кропивницький
Херсонський національний технічний університет	Херсон	293	1995	Хмельницький

Побудовано за даними ([48])

Сьогодні українська система вищої освіти користується безпрецедентною підтримкою міжнародних партнерів, особливо стосовно переміщених університетів. Це відкриває нові можливості для участі у міжнародних інфраструктурних і дослідницьких проєктах, програмах подвійних дипломів, академічної мобільності та інших ініціативах. Наприклад, Європейська асоціація

університетів (EUA) скасувала членські внески для українських членів на 2022-2023 роки (станом на грудень 2022 року таких членів було 36), створила спеціальну робочу групу по Україні (EUA Task Force on Ukraine), а також публічно засудила агресію РФ та проаналізувала її вплив на вищу освіту України.

Національні спілки ректорів Польщі, Німеччини, Франції, Данії та Великої Британії активно співпрацюють із українською Спілкою ректорів, розвиваючи двосторонні відносини між університетами. Завдяки цьому українські заклади вищої освіти, за умови ефективного управління, поступово перетворюються на важливі осередки публічної дипломатії.

Оскільки міжнародна освіта є потужним інструментом «м'якої сили» (Knight, Wit, 2018), сучасні умови підкреслюють її роль як важливого елементу дипломатії знань, сприяючи інтеграції України у світовий освітній простір.

Отже, застосування військової сили щодо закладів освіти, студентів, учнів і викладачів стало глобальною загрозою, яка зачіпає не лише освітній сектор, але й суттєво підриває здатність держав виконувати свій основний обов'язок - захист громадян. Війна в Україні призвела до численних втрат серед науковців, викладачів і студентів, а також до руйнування освітньої та наукової інфраструктури. Масштабна військова агресія РФ спричинила безпрецедентну міграцію молоді та працівників освітньої сфери, повернення яких стає ключовим викликом. Цей відтік людського капіталу створює серйозні ризики для безпекового, економічного та соціального розвитку України в майбутньому. Змінити текст Крім того, війна ускладнила функціонування системи освіти через соціально-психологічні виклики, скорочення державного та приватного фінансування на тлі зростання військових витрат і падіння доходів населення. У контексті російської агресії особливого значення набуває роль освіти й науки як інструментів "м'якої сили" та публічної дипломатії. Освітні ініціативи, академічна мобільність, міжнародні наукові проєкти та співпраця з іноземними партнерами сприяють формуванню позитивного іміджу України за кордоном.

Вони також дозволяють інтегрувати українську наукову та освітню спільноту у світовий простір, зміцнюючи культурні та дипломатичні зв'язки. Про те, незважаючи на труднощі, освіта як «м'яка сила» виступає важливим інструментом дипломатії знань, підтримуючи боротьбу України на міжнародній арені за свободу, правду та демократію. Через війну в Україні відбулося дві хвилі переміщення університетів. У 2014 році це відбувалося відносно спокійно, але заклади були неготові організаційно, технічно та морально до швидкого відновлення діяльності. Натомість у 2022 році друга хвиля проходила в умовах бойових дій і мала значно більший масштаб. Втім, завдяки існуванню нормативно-правової бази для переміщених університетів і накопиченому досвіду дистанційної роботи під час пандемії, більшість закладів змогли швидко відновити роботу. Для стабілізації діяльності переміщених університетів важливим кроком є оновлення стратегій розвитку з урахуванням нових реалій, що дозволить не лише підтримати якість освіти, а й посилити її роль як інструменту публічної дипломатії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У процесі дослідження було проведено аналіз стану вітчизняної освіти в рамках встановлення її впливу на науково-освітню дипломатію.

Проведений нами аналіз показав наступне.

1. Спостерігаються зміни у структурі та функціонуванні ЗВО, найбільш значущими серед них є наступні: у період 2000–2023 років спостерігалось зменшення кількості закладів вищої освіти на 32%, що пов'язано з оптимізацією мережі, втратами через анексію Криму та військові дії; перехід на дистанційне навчання під час пандемії та війни став важливим чинником адаптації освітнього процесу до кризових умов.

2. З'ясовано, що завдяки участі в програмах Erasmus+ та Horizon 2020 українські університети посилили міжнародну співпрацю, що сприяло

зростанню мобільності студентів та викладачів, а включення українських університетів до міжнародних рейтингів, як-от QS та Times Higher Education, покращило академічну репутацію та підвищило видимість країни на глобальній освітній арені.

Встановлено, що військові дії мають негативний вплив на розвиток освіти: масштабні руйнування закладів освіти, переміщення університетів та скорочення фінансування стали основними викликами для системи вищої освіти. Зниження кількості іноземних студентів та відтік науково-педагогічних кадрів мають негативний вплив на розвиток освітньої сфери.

3. Попри виклики, українські університети адаптувалися до нових умов, зберігаючи ключові освітні функції та розширюючи міжнародне співробітництво.

Система вищої освіти України демонструє стійкість та поступове покращення ключових показників, навіть за умов кризи. Пріоритетними завданнями залишаються інтеграція в міжнародний освітній простір, збереження людського капіталу та підвищення якості освіти відповідно до сучасних викликів.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

3.1 Науково-освітня дипломатія як спосіб формування національного бренду України

«Публічна дипломатія міцно поєднана з утворенням національного бренду країни. Її основна ціль – створення та показ ідентичності та репутації країни усьому світу, а головні економічні цілі – притягнення інвестицій та туристів, зростання експорту й торгівлі, прилучення талантів та робочої сили, нарощення світового культурного впливу. Задля завершення цілей публічної дипломатії та планових цілей, викладених у попередніх розділах, обов'язково, щоб усі сторони, які приєднуються до формування ствердної репутації України за кордоном, мали однакове бачення та використовували спільне викладення та візуальну ідентичність, щоб представляти Україну на міжнародній арені» [63].

Формування позитивного іміджу України у світі є важливим стратегічним завданням, яке вимагає комплексного підходу та врахування низки чинників. Однією з ключових проблем є недостатня інформованість міжнародної спільноти про Україну, що призводить до закріплення стереотипів. Зокрема, Україна часто сприймається через призму таких негативних аспектів, як війна, окупація, корупція та економічні труднощі. Для ефективної зміни цього сприйняття необхідно забезпечити ретельну підготовку аналітичних матеріалів, які б відображали реальний стан справ, а також використовувати дані соціологічних досліджень для розуміння ключових стереотипів і домінуючих наративів у свідомості міжнародної аудиторії.

Дипломатична діяльність Міністерства закордонних справ України має бути спрямована на систематичну реалізацію довгострокових планів і кампаній, які включають просування унікальної української культури, історії, інновацій та досягнень. Важливим є також акцент на позитивних історіях і прикладах

успішного розвитку, які можуть стати інструментами протидії негативним уявленням. Знання про те, як світ сприймає Україну, її проблеми та сильні сторони, є критично важливим для створення ефективних стратегій публічної дипломатії. Лише через розуміння цих аспектів можна розробити проекти, які будуть сприяти зміцненню міжнародного авторитету України та формуванню її позитивного образу у світовій свідомості

Засновуючись на матеріалах Стратегії публічної дипломатії міністерства закордонних справ України на 2021-2025 рр, нами розроблено SWOT-аналіз стратегії публічної дипломатії України з точки зору саме науково-освітньої дипломатії, наведеної в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 - SWOT-аналіз публічної дипломатії України

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<p>1) Культурне та природне розмаїття. Україна має багатий культурний спадок і природні ресурси, що сприяють її позитивному іміджу на міжнародній арені.</p> <p>2) Історична спадщина. Тисячолітня історія України є важливим фактором для формування її міжнародного іміджу.</p> <p>3) Географічне розташування. Вдале розташування України між Європою та Азією відкриває можливості для розвитку міжнародних зв'язків.</p> <p>4) Освічені та талановиті люди. Наявність висококваліфікованої робочої сили та науковців, які можуть сприяти міжнародній співпраці.</p> <p>5) Політична воля. Сприяння з боку керівництва держави у розвитку публічної дипломатії.</p> <p>6) Інтеграція до європейського освітнього простору. Україна активно працює над інтеграцією до європейських освітніх та дослідницьких систем, що підвищує її міжнародний статус.</p> <p>7) Високий потенціал науковців. Наявність талановитих науковців і освітян, які здатні здійснювати значний внесок у міжнародні дослідження та проекти.</p>	<p>1) Низька обізнаність про Україну. Багато країн не мають достатньої інформації про Україну, що ускладнює її іміджеву дипломатію.</p> <p>2) Відсутність єдиного голосу. Непослідовність у зовнішній політиці призводить до відсутності сталого образу України за кордоном.</p> <p>3) Стереотипи. Спостерігається стереотипне сприйняття України через призму негативних подій (війна, корупція).</p> <p>4) Недостатня інституційна спроможність. Державні органи не завжди здатні реалізувати довгострокові проекти в сфері публічної дипломатії.</p> <p>5) Фокус на внутрішніх проблемах. Внутрішні виклики відволікають увагу від зовнішньої політики.</p> <p>6) Недостатнє фінансування освіти. Низький рівень фінансування вищої освіти та науки обмежує можливості для розвитку інноваційних проектів.</p> <p>7) Невідповідність компетентностей випускників вимогам ринку. Випускники часто не відповідають сучасним вимогам роботодавців, що знижує їх</p>

<p>8) Зростання кількості іноземних студентів Залучення іноземних студентів до українських університетів сприяє культурному обміну та формуванню позитивного іміджу країни</p> <p>9) Розвиток цифровізації Технологічний прогрес і цифровізація освітнього процесу відкривають нові можливості для міжнародної співпраці в освіті та науці</p>	<p>конкурентоспроможність на міжнародному рівні.</p> <p>8) Проблеми з визнанням дипломів Українські дипломи не завжди визнаються за кордоном через недостатню якість підготовки та корупційні скандали в системі освіти.</p> <p>9) Високий рівень бюрократії Складні процедури вступу іноземців до українських навчальних закладів можуть відлякувати потенційних студентів</p>
Можливості	Загрози
<p>1) Діджиталізація. Перехід до цифрових форматів комунікації відкриває нові шляхи для просування України на міжнародній арені.</p> <p>2) Міжнародне співробітництво Поглиблення співпраці з іншими країнами в галузі науки та освіти може зміцнити позиції України.</p> <p>3) Культурні обміни Залучення іноземних студентів та культурних представників може допомогти покращити імідж України за кордоном.</p> <p>4) Розширення міжнародного співробітництва Поглиблення співпраці з закордонними університетами та науковими установами може призвести до нових спільних проєктів і досліджень.</p> <p>5) Зростання інтересу до STEM-освіти Підвищений попит на спеціалістів у галузі науки, технологій, інженерії та математики відкриває нові можливості для українських навчальних закладів</p> <p>6) Глобальні тренди в освіті Світова тенденція до онлайн-освіти та дистанційного навчання може допомогти Україні залучити більше студентів з-за кордону</p>	<p>1) Зовнішня агресія Поточна військова агресія проти України негативно впливає на її міжнародний імідж і можливості для співпраці.</p> <p>2) Популістські тренди Поширення популістських настроїв може ускладнити реалізацію ефективної зовнішньої політики.</p> <p>3) Недовіра до інституцій Високий рівень недовіри до державних органів може заважати реалізації публічної дипломатії</p> <p>4) Конкуренція з іншими країнами Інші держави також активно просувають свої освітні програми, тому Україні потрібно знайти унікальні пропозиції для залучення студентів Конкуренція з боку інших країн: Зростаюча конкуренція з боку європейських і американських університетів може ускладнити позиції України на міжнародному ринку освіти.</p> <p>5) Витік кадрів Висококваліфіковані спеціалісти можуть залишати країну в пошуках кращих умов праці за кордоном, що призводить до дефіциту кадрів у науковій сфері</p>

Таким чином, узагальнюючи матеріали, викладені у Таблиці 3.1, можна зазначити, що для успішної реалізації стратегії публічної дипломатії потрібна консолідація зусиль різних державних і недержавних установ, збільшення фінансування, а також розробка єдиної довгострокової стратегії на основі аналітичних даних і соціологічних досліджень.

До основних пріоритетів можна віднести наступні:

- акцент на культурній дипломатії та просуванні українських культурних надбань;
- використання сучасних технологій для комунікації із зовнішньою аудиторією;
- поглиблення співпраці з міжнародними партнерами у сфері освіти та науки;
- створення унікальних освітніх пропозицій для залучення іноземних студентів.

Таким чином, успішна реалізація публічної дипломатії залежить від усунення внутрішніх слабкостей, активного використання можливостей і реагування на зовнішні загрози.

Публічна дипломатія відіграє ключову роль у формуванні національного бренду країни, який є стратегічним інструментом для покращення міжнародного іміджу та досягнення економічних цілей. А наука та освіта відіграють ключову роль у стратегії публічної дипломатії України, будучи не лише інструментом поширення знань, а й потужним засобом формування національного бренду. Україна має продемонструвати свою унікальність, базуючись на освітньому, культурному, історичному та інноваційному потенціалі. Це сприятиме формуванню привабливого образу країни у світі, що в свою чергу сприятиме притягненню інвестицій через демонстрацію стабільності, інноваційного потенціалу та сприятливих умов для бізнесу; популяризації культурних надбань, природних багатств та історичної спадщини; розширенню експорту й торгівлі шляхом акцентування уваги на конкурентоспроможності українських товарів і послуг; залученню робочої сили через створення іміджу країни як місця для освіти, кар'єрного розвитку та інновацій та інше.

Стратегічними рекомендаціями щодо формування бренду України як європейської держави можуть бути наступні:

-розробка узгодженої стратегії публічної дипломатії, яка інтегрує освіту, культуру та наукові досягнення в єдиний бренд.

-зміцнення освітнього потенціалу, тобто інвестування у розвиток університетів, наукових досліджень і підвищення якості освітніх послуг;

-сприяння розширенню міжнародних зв'язків, поглиблення співпраці з провідними університетами світу та участь у глобальних освітніх і наукових програмах;

-вдосконалення інформаційної кампанії, створення сучасних платформ для популяризації української освіти та успішних кейсів студентів і науковців; залучення іноземних студентів, спрощення процедур вступу, покращення сервісу для іноземців та підвищення визнання українських дипломів за кордоном.

Розвиток національного бренду через освіту, науку дозволяє демонструвати світові культурне багатство, інноваційний потенціал і відкритість країни, що сприяє залученню інвестицій, студентів і партнерів для довгострокової співпраці. Таким чином, національний бренд України має бути потужним інструментом для утвердження її позитивної репутації у світі, залучення економічних ресурсів та зміцнення культурного впливу на міжнародній арені.

3.2. Зарубіжний досвід науково-освітньої дипломатії: можливості використаття в Україні

Науково-освітня дипломатія – це потужний інструмент публічної дипломатії, який сприяє формуванню позитивного іміджу країни через міжнародне співробітництво у сфері освіти та науки. Досвід інших держав, таких як США, Франція, Канада, Бельгія чи Кувейт, демонструє, як освітня дипломатія може підтримувати національні інтереси на глобальній арені, інтегруючи науку, культуру та освіту у систему зовнішньої політики.

Основною метою дипломатії США в сфері освіти і науки є реалізація глобальної стратегії лідерства. Ключові завдання публічної дипломатії США полягають у наступному: покращення іміджу країни серед найбільш активних і впливових груп зарубіжного суспільства; вплив на еліти іноземних держав,

особливо на тих, хто приймає ключові рішення; створення сприятливих умов для економічного розвитку та інвестиційного клімату в США через міжнародні зв'язки.

Одним з найбільш ефективних інструментів публічної дипломатії США є програмні обміни для студентів, професорів, науковців та інших. Різноманітні програми дозволяють іноземним громадянам приїжджати до США для навчання, проведення досліджень, набуття та представлення спеціальних навичок або отримання досвіду за професійним спрямуванням протягом певного періоду. Загальною метою таких програм є сприяння міжнародному освітньому та культурному обміну для розвитку взаєморозуміння між громадянами Сполучених Штатів та громадянами інших країн.

Офіс академічних і культурних обмінів Відділу преси, освіти та культури Посольства США координує та надає інформацію щодо американських програм обміну школярам, студентам, викладачам шкіл та ЗВО і дослідникам у галузях гуманітарних та суспільних наук. Головне завдання офісу полягає у покращенні взаєморозуміння між народом США та громадянами інших країн через освітній та культурний обмін задля підтримки мирних відносин.

Програмні обміни відіграють ключову роль у стратегії США для вирішення викликів національної безпеки. Надаючи іноземцям можливість відвідати країну, влада зміцнює міжнародне партнерство та просуває дипломатичні інтереси. Інвестиції у програми обміну з боку федерального уряду, приватного сектора, академічних установ і громад по всій території США приносять значні вигоди, підтримуючи продуктивну взаємодію США зі світом.

Серед основних програм обміну можна виділити академічні (програма Фулбрайта, глобальні та спеціальні академічні обміни, глобальні освітні програми, програми вивчення англійської мови), професійні та культурні (Програма лідерства для міжнародних відвідувачів, професійні програми, програми для молоді), ініціативи для молодих лідерів (феллоушипи Мандели для

молодих африканських лідерів, ініціатива лідерів Південно-Східної Азії (YSEALI), ініціатива для молодих лідерів Америки (YLAII) та інші.

Програми обміну, такі як програма імені Фулбрайта, стали одними з найефективніших інструментів розвитку лідерства та міжнародної комунікації. Завдяки цим програмам США отримують довіру в країнах, уряди яких мають розбіжності з американською політикою. Програма стипендій Хамфрі також сприяє встановленню довготривалих партнерських відносин, обміну знаннями і сприяє взаєморозумінню на глобальному рівні. Ключовим є усвідомлення довгострокових пріоритетів таких програм, оскільки це дозволяє використовувати їх для зміцнення переконань інших країн щодо важливої міжнародної ролі США та підтримки миру.

Програмні обміни підтримують промисловість США. Відповідно до звіту Національної асоціації губернаторів «Як держави використовують мистецтво та культуру для посилення свого глобального розвитку торгівлі», уряди штатів вважають, що залучення мистецтв та культурних обмінів до міжнародної торгівлі та розвитку бізнесу розширює торговельні відносини з іншими країнами та відкриває ринки за кордоном як доповнення до більш традиційних зусиль з генерування експорту [22].

Окрім того, міжнародний обмін сприяє успіху у просуванні американських випускників в участь у світовій економіці. «За даними дослідження Британської Ради та NAFSA: Асоціації міжнародних педагогів, сімдесят три відсотки роботодавців у США цінують значний досвід міжнародного досвіду при прийнятті на роботу» [5].

На відміну від США, публічна дипломатія Франції полягає у прагненні до автентичності в глобалізованому світі. У 2018 році була започаткована ініціатива *Welcome to France*, спрямована на залучення до 2027 року близько 500 тисяч студентів для навчання у французьких університетах. Для реалізації цієї мети щороку французькі освітні установи надають стипендії найталановитішим абітурієнтам. У цьому контексті також варто зазначити про французькі засоби

масової інформації, які через свої ефіри у різних країнах світу сприяють поширенню основних наративів французької м'якої сили. До таких медіа відносяться France Médias Monde, що включає France 24, Radio France Internationale та Monte Carlo Doualiya, а також Canal France International (CFI). Їхня мета полягає в популяризації французької мови та франкофонії, розвитку цифрових інновацій та зміцненні глобальної присутності в рамках регіональних стратегій. У 2022 році компанія Brand Finance відзначила високий рівень впливовості французьких медіа, що зросла з 5.1 до 7.2 балів (із 10). Комплекс цих заходів у сферах культури, науки та інформаційних технологій дозволяє французькому уряду ефективно підтримувати свої позиції в контексті публічної дипломатії. Таким чином, Франція є однією з найбільш популярних країн для навчання серед іноземних студентів. Активна освітня дипломатія дозволяє Франції зміцнювати зв'язки із франкофонними країнами Африки, а також із партнерами в Європі та Азії.

Освітня дипломатія Канади базується на принципах інклюзивності, відкритості та партнерства. Канада активно просуває свою освіту та культуру на міжнародній арені, використовуючи освітні програми як інструмент для зміцнення глобальних зв'язків, підтримки міжнародного розвитку та розвитку лідерства.

Основні компоненти освітньої дипломатії Канади полягають у наступному.

Інклюзивність у освіті. Країна активно підтримує інклюзивність у своїй освітній політиці, що включає забезпечення доступу до освіти для всіх верств населення, незалежно від раси, етнічної приналежності чи соціального статусу. Канадські університети та навчальні заклади надають можливості для навчання та розвитку студентам з різних країн, що сприяє культурному обміну та розвитку міжнародних зв'язків.

Програми стипендій і мобільності. Канада має велику кількість стипендійних програм для іноземних студентів, що дозволяє їм навчатися в

канадських університетах та розвивати професійні навички. Такі програми, як Vanier Canada Graduate Scholarships та Canada-CARICOM сприяють розвитку лідерства та наукових досліджень. Ці ініціативи не лише залучають талановитих студентів з усього світу, але й допомагають зміцнити дипломатичні та економічні зв'язки.

Партнерства з міжнародними організаціями. Канада активно співпрацює з міжнародними організаціями та урядами інших країн у сфері освіти, підтримуючи ініціативи, які сприяють розвитку системи освіти в країнах, що розвиваються. Це включає фінансування освітніх проектів, спрямованих на покращення доступу до освіти та підвищення якості навчання в усьому світі.

Канадська модель освіти як інструмент дипломатії базується на високих стандартах академічної якості, інклюзивності та відкритості, стає важливим інструментом для розвитку міжнародних зв'язків. Країна просуває свою освітню систему як зразок для інших країн, одночасно створюючи можливості для студентів з різних країн вивчати канадський досвід та впроваджувати його у своїх країнах.

Канада активно залучає міжнародних партнерів до наукових досліджень через програми обміну, науково-дослідницькі проекти та спільні ініціативи. Канадські університети та наукові установи часто є частинами міжнародних дослідницьких консорціумів, що сприяє зміцненню наукової дипломатії.

Бельгія, як багатонаціональна та багомовна країна, розробила інтегровану модель освітньої дипломатії, яка сприяє розвитку міжнародних відносин через освіту. Ця модель включає в себе різноманітні аспекти, які дозволяють країні ефективно просувати свої освітні програми та культурні цінності на світовій арені.

Основними компонентами освітньої дипломатії Бельгії є міжнародні програми обміну. Бельгія активно бере участь у програмах обміну студентами, таких як Erasmus+, які дозволяють студентам з інших країн навчатися у бельгійських університетах. Це сприяє культурному обміну та зміцненню зв'язків з іншими

країнами. Окрім того, уряд Бельгії пропонує різноманітні стипендії для іноземних студентів, що навчаються в бельгійських вищих навчальних закладах. Це стимулює залучення талановитих молодих людей з усього світу.

Бельгія активно просуває свою культуру за кордоном через культурні заходи, виставки та фестивалі, що допомагає формувати позитивний імідж країни. Важливим компонентом є визнання мовної різноманітності. У країні, де говорять трьома офіційними мовами (французькою, нідерландською та німецькою), освітня дипломатія підкреслює важливість мовної різноманітності та багатокультурності, що є важливим аспектом бельгійської ідентичності.

Особливістю освітньої дипломатії Кувейту є просування національних цінностей через культурне співробітництво. Кувейт активно підтримує міжнародні програми обміну, що дозволяє іноземним студентам навчатися в кувейтських університетах. Це сприяє культурному обміну і зміцненню зв'язків з іншими країнами. Важливим є те, що в країні пропонується стипендії для іноземних студентів, що навчаються в країні, з метою залучення талантів з усього світу та підвищення якості освіти. Підтримується і формується імідж країни за допомогою культурних заходів (подій, фестивалів і виставок, які демонструють кувейтську культуру та традиції). Ще однією особливістю є співпраця з міжнародними освітніми установами, укладання угод про співпрацю з університетами та науковими установами інших країн, що сприяє розвитку спільних досліджень і проєктів.

Зважаючи на викладене, можемо узагальнити можливі ініціативи і досвід для використання в Україні, основні позиції наведемо у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 - Можливі ініціативи і зарубіжний досвід науково-освітньої дипломатії для використання в Україні

Країна	Інструменти	Результати	Можливості використання в Україні
США	Фінансування дослідницьких	США є світовим лідером за кількістю	Впровадження програм обміну студентами та

	<p>проектів у партнерстві з іноземними університетами.</p> <p>Проведення міжнародних конференцій, форумів та освітніх виставок.</p> <p>Створення освітніх центрів, які популяризують американську культуру, мову та цінності.</p>	<p>іноземних студентів, які навчаються у їхніх університетах (понад 1 млн щороку).</p> <p>Формування мережі випускників, які виступають амбасадорами США у своїх країнах.</p>	<p>науковцями, подібні до американських, щоб залучити більше іноземних студентів.</p> <p>Введення нових стипендійних програм для іноземців, які бажають навчатися в Україні</p> <p>Запозичення практики культурної дипломатії США для популяризації своєї культури та історії за кордоном.</p> <p>Поглиблення співпраці між українськими та американськими університетами може призвести до нових спільних проектів і досліджень.(приклад Стенфордський університет і Університет Нотр-Дам (включає спільні програми, лекції та дослідницькі проекти))</p>
Канада	<p>Організація виставок і форумів з метою залучення іноземних студентів.</p> <p>Підтримка студентів із країн, що розвиваються, через стипендіальні програми (наприклад, Canada-ASEAN Scholarships and Educational Exchanges for Development (SEED))</p> <p>Участь університетів у міжнародних обмінах і дослідницьких проектах.</p>	<p>Канада входить до числа найбільш популярних напрямків для іноземних студентів, зокрема з Індії, Китаю та країн Африки.</p> <p>Освітня дипломатія Канади сприяє формуванню мережі випускників, які відіграють роль культурних і економічних посередників.</p>	<p>Створення глобального бренду української освіти. Як Канада використовує концепцію мультикультурності, Україна може популяризувати себе як центр культурного та наукового різноманіття.</p> <p>Спільні проекти із залученням інтелектуальної еліти українського походження.</p> <p>Застосування інклюзивності в освітній політиці</p>
Франція	<p>Функціонування мережі освітніх і культурних центрів у всьому світі.</p> <p>Стипендії для іноземних студентів,</p>	<p>Франція є однією з найбільш популярних країн для навчання серед іноземних студентів.</p>	<p>Розвиток мовних ініціатив. Французька стратегія просування мови та культури через освітні програми може слугувати моделлю для</p>

	які навчаються в магістратурі чи аспірантурі у Франції. Французькі університети є партнерами багатьох провідних університетів світу. Міжнародні дослідницькі проекти фінансуються Національним агентством з досліджень (ANR).	Активна освітня дипломатія дозволяє Франції зміцнювати зв'язки із франкофонними країнами Африки, а також із партнерами в Європі та Азії.	розширення впливу української мови та культури за кордоном. Розширення стипендіальних програм. Запровадження стипендій для іноземних студентів, зокрема для тих, хто походить із країн, що розвиваються, може сприяти залученню талановитої молоді до українських університетів. Інтеграція у глобальні дослідницькі програми. Французький досвід у сфері міжнародного наукового співробітництва може надихнути Україну на активну участь у проєктах Horizon Europe чи Erasmus+.
Бельгія	Міжкультурні програми обміну для студентів і викладачів. Використання освітніх ініціатив як основи для розширення економічної, туристичної та культурної дипломатії. Співпраця з ООН та іншими міжнародними організаціями для підтримки освіти в країнах, що розвиваються.	Бельгія є ключовим освітнім і науковим центром Європи, який забезпечує стабільний обмін знаннями і ресурсами.	Впровадження програм обміну студентами та науковцями, подібні до бельгійських, щоб залучити більше іноземних студентів і сприяти культурному обміну. Поглиблення співпраці між українськими та бельгійськими університетами
Кувейт	Організація культурно-освітніх форумів, семінарів і виставок, спрямованих на взаємне розуміння між країнами. Співпраця з українськими університетами для обміну студентами й викладачами, зокрема для реалізації	Зміцнення відносин між Кувейтом і країнами-партнерами через освітні ініціативи. Активне залучення діаспор до просування освітніх програм.	Використання онлайн-курсів і платформ для просування української освіти. Запуск освітніх ініціатив для іноземної аудиторії. Інтеграція українських громад за кордоном через освітні та культурні програми.

	довгострокових дослідницьких проєктів. Участь у програмах профорієнтації та підготовки майбутніх дипломатів.		Спільні проєкти із залученням інтелектуальної еліти українського походження.
--	--	--	--

Використання подібних підходів сприятиме формуванню сильного іміджу України як сучасної, відкритої та інноваційної держави у сфері освіти та науки.

3.3 Використання Е-дипломатії Україною для наукової співпраці з іншими країнами

Онлайн-комунікація в розвинених країнах, таких як Швеція та Данія, відіграє важливу роль у посиленні ефективності дипломатії, значно розширюючи її можливості та дозволяючи реалізовувати дипломатичні ініціативи у цифровому середовищі. Цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасної публічної дипломатії, оскільки вони дозволяють здійснювати швидкий обмін інформацією, встановлювати нові контакти та налагоджувати міжнародні зв'язки, а також мобілізувати громадську підтримку у глобальному контексті. «Не можна не погодитися з твердженням, що роль Інтернету та його здатність впливати на іноземну аудиторію різко зростають. Це зумовлює серйозну трансформацію у рамках публічної дипломатії» [53, с.125]

Е-дипломатія стає важливим інструментом для України в розвитку наукових зв'язків, особливо в умовах війни, коли традиційні методи дипломатії зазнають обмежень. Цифрові платформи та інструменти дозволяють налагоджувати співпрацю з міжнародними партнерами, зберігаючи стабільність наукової діяльності, навіть в умовах криз. Основні напрямки використання е-дипломатії для розвитку наукової співпраці України можна розділити на кілька ключових аспектів.

1. Цифрові платформи для співпраці

В Україні активно використовуються цифрові платформи для сприяння співпраці між українськими науковцями, які перебувають за кордоном, і їх колегами в Україні. Серед найбільш популярних є платформа «Українська

наукова діаспора», запущена у 2023 році, містить інформацію про українських вчених, що працюють за кордоном, і їх готовність до співпраці з українськими науковими установами. Вона дозволяє науковцям долучатися до спільних проектів і наукових ініціатив, що сприяє інтеграції України у світову наукову спільноту. Платформа містить мапу з інформацією про українських вчених у різних країнах (Німеччина, Польща, Франція тощо) та заохочує до міжнародної співпраці. Розвиток інституційної співпраці між закладами вищої освіти і науковими установами України та інших країн, що сприяє формуванню спільних наукових проектів і обміну досвідом.

Менш відомими є міждисциплінарна наукова мережа «Візія України: освіта, мова, міграція». Мережа має на меті зміцнення інституційної співпраці між українськими та зарубіжними закладами вищої освіти і науковими установами, сприяє розвитку наукової дипломатії, залучаючи українську діаспору до спільних досліджень та проектів. Мережа забезпечує платформу для обміну знаннями та досвідом між українськими вченими за кордоном і їхніми колегами в Україні, також сприяє професійному розвитку українських науковців через менторство та навчальні програми.

The German-Ukrainian Academic Society - Німецько-українська академічна асоціація - є платформою для розвитку співпраці між науковими установами Німеччини та України. Асоціація працює над розвитком співпраці між університетами та науковими установами в Україні та Німеччині, що дозволяє реалізувати спільні дослідження та проекти; сприяє програмам обміну студентами та науковцями. Асоціація проводить конференції, семінари та тренінги, які сприяють обміну досвідом і знаннями між науковцями з обох країн, також займається підвищенням кваліфікації персоналу українських університетів через різноманітні навчальні програми та курси.

Окрім цифрових платформ, активно використовуються соціальні мережі.

2. Інформаційно-комунікаційні технології в науці

Українські науковці активно використовують соціальні мережі (Twitter, Facebook) та онлайн-ресурси для обміну інформацією, популяризації своїх

досліджень та налагодження наукових контактів. Це дозволяє інтегрувати українських вчених у міжнародну наукову спільноту, а також популяризувати українську науку на світовій арені. Платформи відкритого доступу сприяють збільшенню видимості української науки на міжнародному рівні. Українські науковці публікують свої дослідження на глобальних наукових платформах, що дозволяє отримати визнання на міжнародному рівні.

3. Співпраця з міжнародними організаціями

Україна активно бере участь у міжнародних наукових та освітніх програмах, зокрема через ЮНЕСКО. Програма UNITWIN (UNESCO University Twinning and Networking Programme) сприяє розвитку міжуніверситетського співробітництва, а також обміну знаннями та досвідом між університетами різних країн. Основними цілями UNITWIN є:

- підтримка академічної співпраці - UNITWIN сприяє створенню партнерств між університетами з різних країн для обміну досвідом у навчанні, дослідженнях та управлінні.
- зміцнення потенціалу вищої освіти - програма допомагає університетам підвищити якість освіти через спільні проекти, тренінги та обміни.
- сприяння розвитку сталого розвитку - підтримує ініціативи, які сприяють досягненню цілей сталого розвитку, зокрема в галузі освіти.
- формування міжнародних мереж - допомагає створювати міжнародні мережі університетів, що дозволяє їм спільно працювати над важливими глобальними викликами.

UNITWIN працює через твіннінги університетів, тобто університети з різних країн можуть укладати угоди про співпрацю, що дозволяє їм обмінюватися викладачами, студентами та ресурсами; спільні дослідницькі проекти, у рамках програми університети можуть реалізовувати спільні дослідження в різних галузях, що підвищує їхню конкурентоспроможність на міжнародному рівні; обмін інформацією, оскільки UNITWIN забезпечує платформу для обміну інформацією про нові методи навчання, дослідження та інновації в освіті.

Для ефективної реалізації зовнішньої політики у сфері науки і освіти у сфері Е-дипломатії є створення системи моніторингу, базові елементи якої представлено на рисунку 3.1.

1 етап	
Визначення цілей і показників	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення міжнародного іміджу країни, – залучення іноземних інвестицій – зміцнення міжнародних зв'язків
Специфікація завдань - конкретизація завдань, які потрібно виконати для досягнення поставлених цілей	
Встановлення ключових показників ефективності (КPI):	визначення метрик, за якими буде оцінюватися успішність реалізації е-дипломатичних стратегій (кількість підписаних угод, рівень залученості в соціальних мережах, кількість проведених онлайн-заходів тощо)
2 етап	
Збір даних	Джерела інформації: використання різноманітних джерел для збору даних, таких як соціальні мережі, офіційні веб-сайти, новинні портали та аналітичні звіти. Інструменти аналітики: застосування програмного забезпечення для моніторингу та аналізу даних (Google Analytics, Hootsuite та інші) для отримання статистики про активність і залученість.
3 етап	
Аналіз і оцінка	Регулярний аналіз: проведення періодичного аналізу зібраних даних для оцінки результатів діяльності в сфері е-дипломатії. SWOT-аналіз: використання SWOT-аналізу для виявлення сильних і слабких сторін поточних ініціатив, а також можливостей і загроз.
4 етап	
Зворотний зв'язок	Опитування та фокус-групи для збору відгуків про їхню ефективність. Аналіз відгуків для використання отриманих даних для вдосконалення стратегій і підходів у майбутньому.
5 етап	
Презентація результатів	Розробка системи звітності, яка дозволяє регулярно інформувати зацікавлені сторони про результати діяльності в сфері е-дипломатії. Використання візуалізації даних (графіки, діаграми) для більш зрозумілого представлення інформації
6 етап	
Адаптація та вдосконалення	На основі отриманих даних та зворотного зв'язку адаптувати стратегії е-дипломатії відповідно до змін у міжнародному середовищі. Запровадження нових технологій і інструментів для покращення процесів моніторингу та аналізу.

Рисунок 3.1. - Основні компоненти системи моніторингу Е-дипломатії в науково-освітній сфері

Важливо враховувати можливі виклики при впровадженні системи моніторингу, а саме, технічні обмеження (необхідність у сучасних технологічних рішеннях для збору та аналізу даних може вимагати значних фінансових витрат); кадрова підготовка (потреба в фахівцях з аналітики даних та цифрових технологій для ефективного впровадження системи моніторингу); зміна політичного контексту (політичні зміни можуть вплинути на пріоритети в сфері е-дипломатії, що потребує гнучкості в адаптації системи моніторингу).

Отже, створення системи моніторингу у сфері е-дипломатії є важливим кроком для забезпечення ефективності зовнішньої політики країни в умовах цифровізації. Чітке визначення цілей, збір і аналіз даних, а також механізми зворотного зв'язку допоможуть адаптувати стратегії до змінюваного міжнародного середовища і підвищити вплив України на світовій арені.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі було проаналізовано сучасні напрями розвитку науково-освітньої дипломатії України та можливості використання зарубіжного досвіду в цій сфері. Зокрема, було виокремлено ключові аспекти, що сприяють формуванню позитивного міжнародного іміджу країни через освітню та наукову діяльність.

1. Встановлено, що освіта й наука є потужними інструментами, які дозволяють формувати привабливий імідж країни. Освіта й наука визначені як ключові інструменти для поширення інформації про Україну, її культурне багатство, історичну спадщину та інноваційний потенціал. Це сприятиме залученню інвестицій, розширенню міжнародної співпраці та формуванню позитивного іміджу країни. Серед основних рекомендацій - акцент на культурній дипломатії, впровадження сучасних технологій для комунікації, поглиблення міжнародної співпраці та створення унікальних освітніх пропозицій.

2. Проаналізовано приклади США, Канади, Франції, Бельгії та Кувейту у сфері освітньої дипломатії. Зроблено висновок про необхідність запозичення таких підходів, як програмні обміни, стипендії для іноземних студентів, розвиток цифрових платформ для співпраці, популяризація культури через освіту та інтеграція у глобальні дослідницькі програми.

3. Запропоновано використовувати цифрові платформи, такі як «Українська наукова діаспора», та соціальні мережі для налагодження зв'язків і популяризації української науки на міжнародному рівні. Розроблено етапи створення системи моніторингу ефективності е-дипломатії.

4. Е-дипломатія окреслена як перспективний напрям, що дозволяє використовувати сучасні технології для налагодження міжнародної співпраці навіть в умовах криз. Запропоновано систему моніторингу ефективності е-дипломатії для аналізу досягнень і вдосконалення підходів.

Таким чином, успішне застосування науково-освітньої дипломатії та використання інноваційних технологій сприятимуть підвищенню авторитету України на міжнародній арені, залученню інвестицій і створенню позитивного іміджу країни як сучасної, відкритої та інноваційної держави.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження підтвердили, що науково-освітня дипломатія є важливим інструментом зовнішньої політики України, що має значний потенціал для зміцнення міжнародного авторитету держави. Це явище охоплює широкий спектр напрямів, від обміну студентами та дослідниками до просування наукових інновацій і залучення іноземних інвестицій у науково-освітню сферу. Отримані в процесі написання роботи результати дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. Встановлено, що науково-освітня дипломатія є одним із ключових елементів публічної дипломатії, що інтегрує освітні й наукові процеси у зовнішньополітичну стратегію держави. Вона дозволяє вирішувати як стратегічні завдання, такі як популяризація національної культури та мови, так і тактичні, наприклад, залучення іноземних студентів чи створення спільних дослідницьких проектів.

2. Досліджено міжнародний досвід розвитку науково-освітньої дипломатії. Провідні країни світу, такі як США, Франція, Німеччина та Японія, активно використовують науково-освітню дипломатію як інструмент «м'якої сили». Їхній досвід доводить, що інвестиції у просування освіти й науки за кордоном сприяють зміцненню міжнародних зв'язків, покращенню іміджу країни та залученню додаткових ресурсів у національну економіку. Наприклад, програми стипендій, такі як «Fulbright» або «DAAD», є ефективними засобами залучення талановитої молоді до навчання й наукової діяльності, що підвищує престиж національних університетів.

3. Проаналізовано сучасний стан науково-освітньої дипломатії України та виявлено, що країна перебуває на етапі активного розвитку цього напрямку, проте стикається з низкою викликів. Основними з них є:

- низький рівень фінансування науково-освітньої сфери;

- обмежена міжнародна впізнаваність українських університетів та дослідницьких центрів;
- недостатня інтеграція української науки у глобальний науковий простір.

4. Запропоновано напрями вдосконалення науково-освітньої дипломатії у формуванні міжнародного іміджу України. Науково-освітня дипломатія сприяє створенню позитивного образу України як держави, відкритої до співпраці та інновацій. Цей напрям має стратегічне значення в контексті європейської інтеграції, розвитку міжнародного партнерства та зміцнення двосторонніх зв'язків із іншими країнами.

5. Розроблено рекомендації щодо активізації науково-освітньої дипломатії в Україні. Для підвищення ефективності використання цього інструменту зовнішньої політики запропоновано:

- розробити довгострокову стратегію розвитку науково-освітньої дипломатії, що враховуватиме національні інтереси та глобальні виклики.
- збільшити інвестиції у розвиток наукової та освітньої інфраструктури, особливо у сфері цифровізації освітнього процесу.
- сприяти популяризації української культури та мови через освітні програми за кордоном.
- спростувати адміністративні процедури для залучення іноземних студентів та дослідників до українських університетів.
- створити програми обміну студентами й викладачами на основі успішних міжнародних практик.

6. Досліджено можливості цифровізації в науково-освітній дипломатії. Використання цифрових платформ і технологій відкриває нові можливості для популяризації української освіти та науки у світі. Онлайн-курси, вебінари, віртуальні виставки й наукові форуми дозволяють розширити охоплення аудиторії, підвищити доступність інформації та зміцнити міжнародні зв'язки.

Запропоновані рекомендації можуть слугувати основою для розробки нових ініціатив, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності України у глобальному науково-освітньому просторі.

Отже, розвиток науково-освітньої дипломатії є важливим елементом зовнішньої політики України, який дозволяє ефективно використовувати науковий і освітній потенціал для зміцнення міжнародного авторитету держави. Реалізація запропонованих заходів сприятиме створенню нових можливостей для міжнародного партнерства, інтеграції України у глобальний освітній простір та формуванню позитивного іміджу країни на світовій арені.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. 15 українських університетів у світовому рейтингу 2024
<https://www.education.ua/news/2023/10/17/15-ukrainskykh-universytetiv-u-svitovomu-reitynhu-2024/>
2. Asia-Europe Foundation: Covers transnational education partnerships and cultural exchange. [ASEF Education Initiatives](#).
3. Asian Development Bank: Explores regional education projects. [ADB Education Initiatives](#).
4. Berridge G. Diplomacy. Theory and Reality / G. Berridge. – L., 1995
5. British Council (2019), THE SHAPE OF GLOBAL HIGHER EDUCATION: INTERNATIONAL COMPARISONS WITH EUROPE, available at:
https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/k006_02_the_shape_of_global_higher_education_in_europe_final_v5_web.pdf
6. British Council: Focuses on education resilience in conflict zones and global recovery strategies. [British Council's Education in Conflict Report](#).
7. Cultural Diplomacy in Higher Education: Discusses cultural aspects of educational exchange. [Cultural Diplomacy Reports](#).
8. De Jong J. T.V.M. A public health framework to translate risk factors related to political violence and war into multi-level preventive interventions // Social Science & Medicine, №70, 2010. – P. 71-79.
9. Diplomat Magazine: Explores educational exchanges as tools for fostering international understanding. [Education Diplomacy in Action](#).
10. EdTech Diplomacy: Analyzes the digital transformation in international education. [EdTech Diplomacy Trends](#).
11. Education Cannot Wait: Focuses on global education in emergencies and crises. [Education Cannot Wait](#).
12. EducationUSA: Facilitates international student mobility to the U.S. EducationUSA.

13. European Commission - Erasmus+: Promotes academic mobility across European nations. [Erasmus+](#).
14. Germany's Internationalization Strategy: Details global collaborations in education and research. [Federal Ministry of Education and Research](#).
15. Global Flow of Tertiary-Level Students. UNESCO Institute of Statistics. URL: <https://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>
16. Global Partnership for Education: Supports education in low-income countries. [GPE Education Reports](#).
17. Harvard Project on Education Diplomacy: Investigates education's role in international relations. [Harvard Education Diplomacy Initiatives](#).
18. International students in Ukraine. Ministry of Education and Science of Ukraine State Enterprise "Ukrainian State Center for International Education". URL: <https://studyinukraine.gov.ua/statistic/>
19. Leonard Mark, Stead Catherine, Smewing Conrad. Public Diplomacy. London: The Foreign Policy Centre, 2002. 183 p. URL: <https://fpc.org.uk/wp-content/uploads/2006/09/35.pdf>
20. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua>; Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>;
21. New frontiers in science diplomacy. Navigating the changing balance of power. (2010). American Association for the Advancement of Science. The Royal Society, 15
22. Nga center for best practices (2003), How States Are Using Arts and Culture to Strengthen Their Global Trade Development, available at: <https://nasaa-arts.org/wp-content/uploads/2018/08/GlobalTradeandTourism2003.pdf>
23. OECD Education Outlook: Provides insights into international education policies and trends. OECD Education Reports.
24. Ryznikov V. Theoretical aspects of diplomacy, its role in international economic relations / V. Ryznikov // Вісник Міжнародного Слов'янського

- університету. Харків: серія «Економічні науки» Том XVI № 1-2. – Харків, 2013. – С. 48-53.
25. *Science diplomacy in the Arctic: platforms, practices, new challenges* / Yu. V. Zaika, L. A. Riabova, A. A. Sergunin; under the scientific editorship of L. A. Riabova, Y. V. Zaika. Apatity: Publishing House of FRC KSC RAS, 2023. pp.8
 26. Soft Power and Education in Asia: Examines educational diplomacy's impact in Asia. [Soft Power Case Studies](#).
 27. Suomi K., Jarvinen R. Tracing reputation risks in retailing and higher-education services. *Journal of Retailing and Consumer Services* №20. – 2013. – P.207-217
 28. The Diplomatic Insight: Highlights the role of education diplomacy in soft power strategies. [Education Diplomacy and Soft Power](#).
 29. The Global Competitiveness Report <https://imd.widen.net>
 30. The Madrid Declaration on Science Diplomacy. Using science for/in diplomacy. For addressing global challenges. Retrieved from <https://www.s4d4c.eu/s4d4c-1st-global-meeting/the-madrid-declaration-on-science-diplomacy>
 31. The New Encyclopedia Britannica. Chicago; Auckland; London, 1997 vol.4 P. 114.
 32. Transnational Education in the Philippines: Highlights cross-border academic partnerships. [Philippine Embassy TNE Projects](#).
 33. UNESCO GEM Report 2022: Examines global education trends and challenges. [Global Education Monitoring Report](#).
 34. UNHCR Education Reports: Focuses on refugee education programs. [UNHCR Refugee Education](#).
 35. UNICEF on Digital Education: Examines technology's role in bridging educational gaps. [UNICEF Education Initiatives](#).
 36. Підтримка освіти в умовах воєнного стану. UNICEF Україна. (2022). URL: <https://www.unicef.org/ukraine>
 37. Vinet L. Universities and Knowledge Diplomacy // *Proceeding Social and Behavioral Sciences* №41, – 2010. – P. 6772-6776

38. World Bank on Education Systems: Offers reports on educational reforms globally. [World Bank Education Insights](#).
39. World Science Forum 2013. Materials of the Session on Science Diplomacy. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.culturaldiplomacy.org/youngleadersforums/index.php?en_cde_aboutforum ;
40. Zavoeanu R.-G. The role and importance of public diplomacy, Romania case study in the context of integration into NATO / Zavoeanu R.-G. // European Scientific Journal. Special edition No.1. – June 2013. – P.468-475. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/1277/1286>.
41. Балануца О. О. Родзинки дипломатії: навчальний посібник. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. 148 с.
42. Балануца О.О., Сегеда О.О. Освітній вимір публічної дипломатії: синергія міжнародних та національних освітніх проєктів // The scientific heritage № 48. 2020. – С.71-77.
43. Бик І.С., Барабан Н., Антохів-Сколосдра О. (2006). Англо-український дипломатичний словник. Київ: Знання. – 579 с.
44. Бурейко Н. Публічна дипломатія в українському контексті: як освоювали «Terra incognita» // Українська призма. URL: <http://prismua.org.tilda.ws/publicdiplomacyukraine>
45. Війна та освіти. 2 Роки повномасштабного вторгнення <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Bryf.Viyna.ta.osvita.Dva.roky.povnomasshtabnoho.vtorhnennya.2024.ukr-10.02.2024.pdf>
46. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
47. Ільницький Д.О. Соціально-економічний вимір освітньої дипломатії: теорія, практика та методика аналізу / Д.О. Ільницький // Стратегія розвитку України– 2014. – С. 2-79.

48. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. У чужих стінах: як долають проблеми переміщені університети <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety>
49. Озернюк Г., Моїсеєва Т. Форми і методи європейської дипломатії доби нового часу / Г. Озернюк, Т. Моїсеєва // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – 2021. - №55. – С. 105-110.;
50. Освіта під час війни: виклики та адаптація. Освіта.UA. (2023). URL: osvita.ua
51. Освітньо-наукова дипломатія: співпраця МЗС та УДЦМО в просуванні позитивного іміджу України. УДЦМО. (2023). URL: studyinukraine.gov.ua
52. Освітня і наукова дипломатія в глобальному вимірі <http://www.uaace.org/wp-content/uploads/2021/04/Diplomatia.pdf>
53. Павлюх М.В., Кушней С.Р. Публічна дипломатія як тренд у сучасних політичних відносинах: процес трансформації. Політичне життя. 2022. №4. С. 122-127 URL: library.vn.ua
54. Публічна дипломатія в діяльності університетів: кращі кейси // ГДПІ. URL: https://assets-global.websitefiles.com/64f5f9b852d3de080395e7f9/6585e29e843c732c507d7b32_%D0%91%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%83%D1%80%D0%B0.pdf
55. Резников В. В. Международные отношения и мировая политика: учебное пособие / В. В. Резников, Г. В. Милюха, А. С. Чумакова. – Харьков : Экограф, 2009. – 120 с
56. Сайт Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка. (2023). Школа молодого українського дипломата. URL: iir.edu.ua
57. Сайт Міністерства освіти і науки України. (2023). Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: mon.gov.ua
58. Сайт Національної комісії України у справах UNESCO. (2021). Роль освіти у змінному світі. URL: unesco.org

59. Сайт Український державний центр міжнародної освіти. (2024). Український форум міжнародної освіти 2024. URL: studyinukraine.gov.ua
60. Сатоу Э. Руководство по дипломатической практике / Э. Сатоу; под общ. ред. Ф.Ф. Молочкова. – М. : Изд-во ИМО, 1961. – 496 с.
61. Словник іншомовних слів – К. : Наукова думка, 2000. –170 с.
62. Стратегія публічної дипломатії МЗС України на 2021-2025 роки <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
63. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки // МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
64. Тищенко-Тишковець О.М. Публічна дипломатія у системі зовнішньої політики. – автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2011. – с.22.
65. Трофименко М. (2022). Університети України в умовах повномасштабної військової агресії росії: загрози, виклики та нові перспективи. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 14, 5-19. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-5-19>